

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andor Ferenc Dávid

**VPLIV ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE NA EVROPSKO
INTEGRACIJO**

diplomsko delo

Ljubljana 2004

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andor Ferenc Dávid

Mentor: red. Prof. Dr. Igor Lukšič

**VPLIV ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE NA EVROPSKO
INTEGRACIJO**

diplomsko delo

Ljubljana 2004

Zelo sem hvaležen mojemu prijatelju Vladimirju Baniću, dr. med.
za pomoč, ki mi jo je nudil pri lektoriranju
moje diplomske naloge.

Nagy hálával tartozom Banić Vladimir dr. med. barátomnak,
aki lektorálásával, önzetlen segítségével hozzájárult
diplomamunkám elkészítéséhez.

KAZALO

KAZALO	1
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC	2
1. UVOD	3
1.1. PREDSTAVITEV PROBLEMATIKE	3
1.2. CILJ PROUČEVANJA	4
1.3. STRUKTURA NALOGE	5
1.4. PREDSTAVITEV HIPOTEZ	6
2. KONCEPT VPLIVA V MEDNARODNIH ODNOSIH	7
2.1. KONCEPT MOČI.....	10
2.2. OBLIKOVANJE ZUNANJE POLITIKE	13
2.2.1. Združene države Amerike.....	16
2.2.2. Evropa	21
2.2.3. Evro-atlantski odnosi	23
2.2.3.1. <i>skupni interesi</i>	24
2.2.3.2. <i>mednarodne organizacije</i>	26
3. KONCEPT EVROPSKE INTEGRACIJE	29
3.1. EVROPSKA UNIJA	32
3.2. ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE.....	33
3.2.1. Države v tranziciji.....	35
4. VPLIV ZDA NA EVROPSKO INTEGRACIJO	38
4.1. DO KONCA HLADNE VOJNE.....	40
4.2. VPLIV NA CENTRALNO IN VZHODNO EVROPSKE DRŽAVE ..	42
4.2.1. Trojanski konji	44
4.3. VPRAŠANJE TURČIJE	46
4.4. SEDANJI VPLIVI	48
5. SKUPNI IZZIVI XXI. STOLETJA	51
5.1. IZZIVI.....	52
5.1.1. Varnostni izzivi.....	52
5.1.2. Ekonomski izzivi	53
5.1.3. Demografski izzivi.....	54
5.1.4. Ekološki izzivi	55
5.2. EVRO-ATLANTSKI ODNOSI V PRIHODNOSTI	55
6. ZAKLJUČEK	58
7. LITERATURA	61
7.1. KNJIGE IN DRUGE SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE	61
7.2. ČLANKI V ZBORNIKIH IN DRUGIH REVIJAH	62
7.3. VIRI NA MEDMREŽJU	63

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

BDP	Bruto domači proizvod
CAP	Common Agriculture Policy – Skupna kmetijska politika
CFSP	Common Foreign and Security Policy – Skupna zunanja in varnostna politika
CSCE	Conference on Security and Cooperation in Europe – Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi
DRN	Demokratska republika Nemčija
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EMU	Evropska monetarna unija
EOVI	Evropska obrambna in varnostna identiteta
EPS	Evropska politična skupnost
ERP	European Recovery Program
ESPJ	Evropska skupnost za premog in jeklo
EURATOM	Evropska skupnost za atomsko energijo
EVS	Evropska varnostna skupnost
FBI	Federal Bureau of Investigation
ILEA	International Law Enforcement Academy
NACC	North Atlantic Council for Cooperation - Severno atlantski svet za sodelovanje
NATO	North Atlantic Treaty Organization - Organizacija severno atlantske pogodbe
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development - Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj
OEEC	Organization of European Economic Cooperation – Organizacija za evropsko gospodarsko sodelovanje
OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
PfP	Partnership for Peace – Partnerstvo za mir
SZ	Sovjetska zveza
TAFTA	Trans Atlantic Free Trade Agreement – Transatlantsko prosto trgovinski sporazum
TNI	Tuje neposredne investicije
WTO	World Trade Organization – Svetovna trgovinska organizacija
ZEU	Zahodno evropska unija
ZRN	Zvezna republika Nemčija

1. Uvod

1.1. Predstavitev problematike

Pisanja svoje diplomske naloge sem se lotil v zanimivem času za razvoj mednarodnih odnosov. Svet se spreminja z velikimi koraki in zastruje se veliki boj v teatru globalizacije, ki ga lahko interpretiramo s pogledom skozi različne objektivne mednarodnih odnosov. Pri interpretiranju dejanj glavnih svetovnih akterjev – v tem primeru Združenih držav Amerike (ZDA) in Evrope (beri: Evropske unije) so na voljo različne teorije.

V ZDA s sedanjo administracijo prevladuje ideologija neo-konservativcev. Na to kaže njihova agresivna zunanja politika s subjektivnim interpretiranjem mednarodnih pravil z brezpogojnim poskusom spreminjanja sveta po ameriškem modelu v skladu z ameriškimi interesi. A takšen revolucionarni realizem ni bil vedno značilen za Američane. Tak pristop jim namreč omogoča sedanje stanje mednarodnega sistema s koncem bipolarnega sveta.

Evropa v nasprotju s tem sledi poti liberalizma z vizijo nad-nacionalne integracije v skupnih mednarodnih ustanovah, pri čem zagovarjajo vladavino prava in spoštovanje mednarodnih pravil ter optimistično sodelovanje med različnimi državami. Vseeno ne smemo posploševati tako v primeru Evrope kot tudi v primeru ZDA. Končni cilj Amerike bi lahko razlagali tudi v smislu ustvarjanja pogojev za stabilen svet, v katerem na podlagi enakopravnosti in medsebojnega spoštovanja med državami, ki mirno živijo v sožitju s spoštovanjem skupnih pravil. Prav tako bi lahko predpostavili, da združena Evropa za kulisami načrtuje vizijo, ki bi jo sami speljali in razširjali po svetu, če bi se »eksperiment« pokazal za uspešnega.

Katera od teh vizij bo prevladala v prihodnosti, je osnova za nadaljnje analize v dinamično spreminjajočem se svetu, kjer so medsebojni vplivi vsakdanji pojav. V luči teh teorij bom v svoji diplomski nalogi največjo pozornost posvetil vplivu ZDA na evropski »eksperiment«.

Kdo so glavni akterji za in proti pri temu velikemu projektu, ki bo imel svoj vpliv na vse ljudi in ki bo spremenil svet za vedno? Kakšna je njihova uradna politika in kako se je izoblikovala, ter kakšne odnose imajo med seboj?

Združene države Amerike (ZDA) so od konca Prve svetovne vojne dalje začele pridobivati pomembno prednost pred vsemi drugimi državami. Danes so absolutni monopolisti na svetovni ravni glede svoje vojaške in politične moči. Evropa je končno po tolikih medsebojnih konfliktih, ki so za dolga leta zaznamovali usode generacij Evropejcev spet

zaživela v blagostanju za njene narode, ki sledijo tradicionalni ideji panevropizma. Sožitje pa se še vedno bolj čuti na ekonomski ravni, ki igra vlogo kohezivnega faktorja.

Kakšno vlogo so imele ZDA pri Evropskem načrtu? S kakšno politiko se je vpletala pri tem? Zakaj, kako in kdaj se je začel ta vpliv, bodisi posredno ali pa neposredno, kdo so bili glavni akterji in na podlagi katere misli ali ideologije so se gibala njihova dejanja?

Združene države so nastale na ustvarjalen način, preko skupin ljudi, ki so zapuščale staro celino, ki je bila takrat mešanica ideoloških, verskih in oblastnih konfliktov. Puritanci, ki so zasedli in naredili prve kolonije na novi celini so imeli skupno vizijo, da bi ustvarili republiko zasnovano na vladavini prava. Omejitve centralne oblasti in delitev vej oblasti sta bila osnova načrta, ki sta usmerjala pisanje ameriške ustave. Glede na to je Amerika danes nekaj popolnoma drugega. Z močno centralizirano vlado, ki lahko posega v življenja ne le Američanov ampak kogarkoli, kjerkoli in kadarkoli na tem svetu. Ali je to moralno, etično? Odgovor na to vprašanje je lahko subjektiven in se hrani iz koncepta univerzalne vrednote a lahko tudi objektiven, če je zasnovan na konceptu mednarodnega prava. Za kakšen koncept se bo Evropa odločila, ter kakšni bodo razlogi za to?

Na prvi pogled navedena naloga obravnava problematiko na makro ravni in se ne spušča pregloboko specializirano v družbene, ekonomske in politične odnose posameznikov. Mene kot avtorja in študenta mednarodnih odnosov zanima predvsem to, kam gre Evropa in kdo jo vodi pri vprašanjih, ki se nanašajo na njene odnose z ostalim svetom. Na to bom poskušal poiskati odgovore in jih na čim bolj jasn način predstaviti bralcu.

Žal v družbenih vedah ni absolutne resnice. V tem smislu bo tudi moja naloga imela kanček subjektivnosti, zaradi vpliva mojih stališč in prepričanj, ki bolj ali manj temeljijo na enakosti človekovih pravic ter svoboščin za vse in na dejstvo, da je nasilno odvzeti človeku življenje zločin ne glede na posamezno področje in kulturo.

1.2. Cilj proučevanja

Cilj in pomen predlagane teme je raziskati in s čim bolj jasnimi dejstvi pokazati kako zunanja politika Združenih držav Amerike (ZDA) vpliva na evropsko integracijo, še posebej pa na vključitev novih članic v Evropsko Unijo (EU) in na oblikovanje skupne varnostne in zunanje politike Evrope. Izhodišče v raziskavi bodo socialno – politično – zgodovinske značilnosti ameriške in evropske družbe, ki so vplivale na njuno današnjo obliko. V zaključku naloge

bom na podlagi teoretičnih virov in lastnega empiričnega gradiva poskusil predvideti, kam gredo evro-atlantski odnosi in kako se lahko preoblikujejo odnosi med ZDA in EU.

1.3. Struktura naloge

Svojo diplomsko nalogo bom začel s teoretično predstavitevijo, pri kateri bom najprej skušal definirati, kaj sploh pomeni vpliv ene države na drugo v mednarodnih odnosih. Pri tem bom natančno pregledal faktorje, ki prispevajo k pridobitvi moči ter večje sposobnosti vpliva, tako da bom raziskavo projiciral na dva osnovna predmeta analize, in sicer na ZDA ter na Evropo in predstavil njun bilateralni odnos, ki ga danes poznamo kot evro-atlantske odnose. Pod drobnogled bom postavil tudi socialno-politične faktorje, ki so skozi leta pripeljali ZDA in Evropo k podobi današnje zunanje politike obeh.

V tretjem poglavju bom predstavil koncept evropske integracije, pri čemer bom upošteval 19. september leta 1946 za začetek povezave, ko je Sir Winston Churchill predstavil svojo vizijo o Evropskih združenih državah na Univerzi v Zürichu ter zaključil s 1. majem 2004, ko se je zgodila dejanska razširitev Evropske Unije na nekdanje komunistične države centralne in vzhodne Evrope.

V četrtem poglavju bom iskal sledi vpliva ameriške politike na evropski celini in poskušal ugotoviti kaj je bil, kaj je in kaj bo interes ZDA v zvezi z evropskimi integracijami. Pri tem bom večjo pozornost posvetil širitvi EU na centralno in vzhodno evropske države ter možno vključitev Turčije. Pri obeh bom opazoval vlogo ZDA kot glavnega akterja.

V petem poglavju bom predstavil zunanje izzive, ki lahko vplivajo in ogrožajo interese ZDA in EU. Glavni cilj mojega dela je analiza bodoče možne poti evro-atlantskega sodelovanja in način preoblikovanja mednarodnih odnosov na podlagi glavnih akterjev tega sistema v času dinamične globalizacije. V šestem in zaključnem poglavju, bom podal zaključne misli in ovrgel ali potrdil svoje delovne hipoteze.

1.4. Predstavitev hipotez

H1:

Strateški varnostni interes ZDA je, da bi Evropa postala združena in enotna tudi na politični ravni.

H2:

Vpliv Združenih države Amerike na evropsko politiko se bo še bolj povečal s širitvijo Evropske Unije na srednje in vzhodno evropske države.

H3:

Skupna varnostna identiteta Evrope bo podobna varnostni identiteti Združenih držav Amerike.

H4:

Združene države Amerike se po 11. Septembru 2001 vodijo hegemonistično politiko, s čimer poskušajo razširiti norme in vrednote svoje družbe na ves svet.

2. KONCEPT VPLIVA V MEDNARODNIH ODNOSIH

Edina možna resnica v družbenih vedah je verjetno človeška narava. Sebična in pohlepna. To je osnovni zakon tako kot gravitacija. Na podlagi tega lahko razložimo družbene odnose in pojave. Sicer osebno verjamem da je ta značilnost človeka tudi kulturno pogojena in je bolj značilna za »zahodnjaško« – individualistično – liberalno družbo kot recimo za »vzhodnjaške« – kastne – segregatne družbe. Bistvo je da je tudi človeku, ki pride na površje vode po potapljanju, potreben zrak. To je njegovo prvo in refleksno dejanje, ker bi brez tega končal svoj obstoj. Biti sebičen in misliti na svoje preživetje je torej nekaj prirojenega za vse, še posebej pa za človeško družbo, kjer je za preživetje potrebno postoriti marsikaj drugega kot samo dihati.

Države kot glavni akterji mednarodnih odnosov, se obnašajo podobno kot posamezniki, ki jih oblikujejo. Lahko pa opazimo, da osnovni zakon sebičnosti in strogega varovanja posameznih interesov še bolj velja med državami kot med posamezniki. Globalno gledano je mednarodno okolje podobno razredu približno 200-ih učencev, ki se borijo med seboj za vlogo vodilnega in bolj priljubljenega, določa pa se na podlagi razpoložljive moči posameznega učenca. Nagrade so velike, kakor tudi kazni. Tisti, ki je močnejši in sposobnejši, bo občudovan in zgled za vse ostale. Njegova volja bo odločilna pri sporih in razpravah ter bo imela vpliv na celotni razred. Lahko se izoblikujejo majhne skupine, tako imenovani klančki, ki bodo predstavljali nek zasebni krog v katerega potem ne spustijo nobenega, ali pa zelo težko in pod določenimi pogoji. Imajo tudi svoja pravila obnašanja, oblačenja in še kakšne posebne rituale. Varujejo svoje skupne interese in družijo svoje moči, da dosežejo le-te. Kdaj pa kdaj se spopadajo z drugimi skupinami ali posamezniki in se predajajo borbi. Pri tem uporabljajo sredstva vpliva, za katera mislijo, da bodo najlažje učinkovale na druge. Nekateri sledijo določenim moralnim načelom, ki prihajajo izven razreda. Žal je ta izvor dokaj različen pri vseh. Pri nekaterih je to diplomacija ali pa nevojaški ukrepi, pisana in nepisana pravila, ki zagotavljajo določen red v razredu, za druge pa so to skrajna dejanja s prekinitvijo življenj opravičenim z razlogi, ki prihajajo iz prepričanj ali veroizpovedi zunaj razreda.

Lahko sklenemo torej, da nacionalna država kot posameznik, varuje svoje interese. Interese, ki so družbeno, kulturno in zgodovinsko pogojeni ter jih lahko izsledimo do najmanjše prvine družbenega akterja torej posameznika, lahko opazujemo tudi na makro ravni kjer pri državah poteka veliki boj z vprašanjem: vladati ali biti obvladan. To pa je še bolj zapleteno danes, v času dinamične globalizacije, kjer mednarodna soodvisnost povzroča večjo občutljivost na dogodke v sistemu. Notranji problemi in neodzivnost neke države na določene pojave lahko

imajo hude posledice na druge. Negativni učinki se lahko čutijo pri drugih državah tudi, če so fizično zelo oddaljene. Na podlagi eskalacije varnostnih groženj na druga področja lahko nekatere »bolj ranljive države« doživijo celo državno krizo. Stopnje ranljivosti lahko preučujemo na podlagi izdatkov in na podlagi občutljivosti oportunitetnih stroškov ukrepanja zoper te negativne učinke (Roussett in Starr 1992: 158). Primer za to bi lahko bilo hudo onesnaževanje obale neke države, ki je zelo odvisna od turizma – na primer Hrvaške – ki bi se zgodila zaradi nesreče tankerja v mednarodnih vodah.

Veliko avtorjev se je ukvarjalo s teorijo pridobivanja vpliva. Obstaja več definicij o tem v knjigi Svetovna Politika od Russetta in Starra (1992), iz katere lahko razberemo splošno pravilo: bistveni element vpliva vsake države je sposobnost, »...da drugim preprečiš storiti nekaj, kar hočejo storiti, preden to storijo«. Za ta cilj države lahko uporabljajo: prisilo (*compellence*), odvratanje v smislu zastraševanja (*deterrence*) in potencialni vpliv (*psihološki pojav*) nadzora nad pravili igre (Roussett in Starr 1992: 217).

Druge metode vpliva temeljijo na zmogljivosti za uresničitev grožnje ali izpolnjevanja obljube. K.J. Holsti je v tem smislu izoblikoval lestvico vpliva: uporaba sile, uporaba nenasilne kazni, grožnja s kaznijo (palico), obetanje nagrade (korenček), prepričevanje (Roussett in Starr 1992: 219).

Harold Lasswell in Abraham Kaplan pišeta o »bazah vpliva« in navajata štiri vrednote »blaginje«: blagostanje, bogastvo, usposobljenost in omika ter štiri vrednote »spoštovanja«: moč, ugled, pravičnost in naklonjenost (Roussett in Starr 1992: 220) za učinkovite, vplivne države. Poglejmo zdaj podrobneje par faktorjev, ki jih avtorji navajajo.

Lahko začnemo pri grožnjah in obljubah, ki bi zaradi učinkovitosti morale biti verjetne, ogrožena stran pa mora verjeti, da je nasprotna stran sposobna uresničiti le-te. V primeru, da grožnje in obljube ne delujejo, nastopajo kazni, ki so lahko politične, gospodarske ali vojaške. Država pridobi ugled, če uspe vsiliti stroške in kazni, s katerimi bo dosegla zaželeno rezultate pri ravnanju nasprotnika. Iz tega izhaja, da je ugled osrednjega pomena za odvratanje in potencialen vpliv. Dejansko rabo vojaške sile v zunanjepolitičnih zadevah pa je možno razumeti tudi kot neuspeli vpliv, ki ni mogel prepričati druge države, da nekaj stori. Vojaška sila kljub vsemu predstavlja glavni element moči. Vpliv ter zmogljivost sta vedno relativna in ju je treba vedno obravnavati v kontekstu situacije vpliva.

Ekonomija je kot ključna dimenzija v mednarodnih odnosih tudi pomembna osnova za vpliv. Manipuliranje s ključnimi gospodarskimi dobrinami ali storitvami lahko interpretiramo kot

kazen ali nagrado za neko državo. Bistvo pri tem je, koliko je ciljna država ranljiva za poskuse vpliva oziroma manipuliranja s temi (Rousett in Starr 1992: 269). Pri tem pa država, ki kaznuje, ne sme biti ranljiva za zagroženi razdor tako kot kaznovana država. Alternative za določene dobrine s strateškim pomenom, ki izhajajo iz posebnih virov oziroma držav, predstavljajo zakrite informacije vsake države, ki so občutljive na le-te.

Z nadzorom pretoka dobrin je mogoče prizadeti nekatere države in pomagati drugim. Metode za ta nadzor je mogoče izkoristiti za kaznovanje ali za nagrajevanje, v smislu zmanjševanja ali povečanja količine dobrin. Ukrepi kot so carinske tarife na izdelke, davki na uvožene dobrine, kvote ter bojkot predstavljajo palico. Podeljevanje posebnega trgovinskega statusa, t.i. status privilegiranosti, ki temelji na enakovrednem trgovanju pa korenček (Rousett in Starr 1992: 273).

Tuja pomoč je glavna tehnika ponujanja korenčka. Zajema lahko kakršen koli vir ali dobrino, denar, storitve ali tehnično pomoč. Večina bilateralne pomoči je namenjena državam, od katerih darovalec pričakuje jasno korist za svojo zunanjo ali nacionalno politiko (Rousett in Starr 1992: 273). Odličen primer za to je Marshallov plan za evropsko rekonstrukcijo po drugi svetovni vojni s strani ZDA, ki so s tem utemeljile svojo ekonomsko rast na dolgi rok.

Nekatere oblike pomoči so res namenjene v humanitarne namene. Zaradi večje objektivnosti so te posredovane s strani mednarodnih organizacij. Sicer pa je nepristranskost lahko tudi na tem mestu vprašljiva, ker imajo nekatere države velik vpliv na odločevalne mehanizme mednarodnih humanitarnih organizacij.

Obstajajo pa tudi psihološke metode vpliva, s katerim skušajo države vplivati na vrednote, stališča in ravnanje ljudi (ali posebnih skupin ljudi) v drugih državah. Tako so radio in televizija (na primer: Glas Amerike ali Radio Svobodna Evropa), filmi in kulturne dobrine enako namenjeni prebivalstvu nasprotnikov, zaveznikov ali nevtralnih držav (Rousett in Starr 1992: 275).

Nacionalne države v mednarodnem okolju usmerjajo svoje interese prek svoje zunanje politike. Na te politične odločitve med drugimi vplivajo tudi druge nacionalne države ter drugi subjekti mednarodnega sistema. Učinek temelji na prepoznavanju svojih zmogljivosti ter zmogljivosti drugih. Potreba po določeni stvari, bodisi fizični ali ne-fizični je šibka točka in predstavlja dobro podlago za postavitve mreže vplivov na nekoga. Kako bo razširjena,

močna in učinkovita ta mreža je odvisno predvsem od dejanske moči posamezne države, ki se lahko manifestira na mnoge načine.

2.1. KONCEPT MOČI

Dejanska moč neke države in izveden vpliv na druge je odvisna od mnogih faktorjev prav tako pa tudi upor proti poskusu vpliva. Fizični faktorji (naravna bogastva, lega, število prebivalstva...) so bistveno dinamični, njihova koristnost pa se je s tekom zgodovine spreminjala na podlagi ne-fizičnih oz neoprijemljivih faktorjev (kot recimo know-how prebivalstva, članstvo v zavezništvih...). Odličen primer za to je nesposobnost za izkoriščanje urana v devetnajstem stoletju s strani držav, ki so bile bogate z njim (Russett in Starr, 1992: 176).

»Moč pomeni, da dosežeš svoje. Vpliv je način, s katerim ljudje in države dosežejo svoje« (Morgenthau v Russett in Starr 1992: 216).

Zgodovinsko gledano, so države z razširjenim ozemljem ter prebivalstvom vedno igrale vodilno vlogo ne glede na to, da so v ciklih doživljale razcvet ali pa zastoj. Drugi pomemben faktor je številčnost prebivalstva, ki je ustvarjalni, pogonski ter komunikacijski motor družbe. Velikost in zmogljivost na podlagi prebivalstva, površina in BDP so v ospredju moči tudi pri kategorizaciji pomembnosti države. Po realističnih pogledih, velikost lahko zagotavlja učinkovitost vojaške obrambe in izoliranost od sosedov. Majhne države so veliko bolj ranljive na podlagi potreb po strateških dobrinah, ki so nujne za funkcionalnost njihovih sistemov. V avtarkiji ali samozadostnosti si lahko država, ki je bogata z naravnimi viri, zagotavlja bolj ali manj vse dobrine, ki jih rabi za preživetje svojega prebivalstva ter industrije. Čim bolj samozadostna je neka država, tem manj ranljiva je za poskuse izsiljevanja s strani drugih mednarodnih akterjev.

Pomembna je tudi topografija, posebej na mejah, podnebje in nenazadnje politični položaj. Geopolitična strateška lega neke države igra pomembno vlogo tudi pri oblikovanju zunanje politike (primer Mehike, ki je sosednja država in s tem v interesni sferi velesile – ZDA). V ta kontekst pa sodi pravzaprav celotna Južna-Amerika, ki je po Monrovi doktrini že od leta 1823 v interesni sferi Združenih držav kot upor kolonialističnim ambicijam evropskih sil tistega časa (Hardt in Negri 2000: 177).

V modernih časih ti osnovni faktorji ne zadostujejo več. Kvaliteta kot ne-fizični faktor je ločilna dimenzija med državami. Sem sodijo tudi vrednote »blaginje«: blagostanje, usposobljenost in omika. Pri tem Lasswell in Kaplan mislita posebej na stopnjo višje izobrazbe ter dostop do specializiranega znanja v znanosti, tehniki in drugih poklicih, od katerih je v veliki meri odvisna gospodarska moč neke države. Osnovni pogoj za obstoj v sodobnem svetu pa je tehnična usposobljenost, ki temelji na pismenosti, poznavanju strojev oziroma vsaj osnovna in srednješolska izobrazba. Tako bo prebivalstvo z izredno visoko izobrazbo, lahko bolj učinkovito izkoristilo bogastvo, s katerim njihova država fizično razpolaga. Nove iznajdbe, tehnologije in metode omogočijo državi, da se specializira in postane vodilna sila, mogoče tudi monopolist za določen čas v tisti panogi, ki ji potem zagotavlja posebno vlogo znotraj sistema. Na primer, gospodarstvo ZDA že več deset let temelji na prizadevanju, da bi bili vedno »en korak pred vsemi drugimi« na področju znanstvene tehnologije. Vpliv, ki temelji na gospodarskih virih, lahko izvršijo tisti, ki razpolagajo z gospodarskimi viri, ki jih drugi ne premorejo. Države, ki imajo presežek (oz. monopol) pri določenih virih, lahko dosežejo večji gospodarski vpliv na druge države, ki so zaradi pomanjkanja teh virov in njihovih substitutov odvisni od države imetnice. »Cilj vpliva ni neposredno gospodarsko ravnanje (embargo ali carinske tarife), temveč vpliv na enega izmed parametrov – bogastvo, proizvodnjo ali blagostanje države.« (Rousett in Starr 1992: 266). A tudi specializacija ima lahko svoje slabosti, če je prekomerna. Države, ki se koncentrirajo na razvoj le ene industrije ali katerih gospodarstvo temelji samo na eni panogi, ki cveti zaradi razpoložljivega naravnega bogastva, se na dolgi rok razvijajo počasneje kot države brez prekomernih naravnih bogastev. Ta pojav je v mednarodni ekonomiji poznan kot t.i. »Dutch Disease« oz. nizozemska bolezen. Države, ki morajo svojo konkurenčnost izboljšati na več različnih panogah, na dolgi rok dosežejo večjo rast kot prej omenjene. Odličen primer za prvo skupino je Velika Britanija iz leta 1976, ko se je začelo prekomerno črpanje nafte iz Severnega morja, za drugo skupino pa Norveška, ki je bila že razvita država pred odkritjem nafte (Salvatore 1998: 516).

Kazalci kvalitete življenja so še: zdravstveno stanje, dostop do osnovnega zdravstvenega varstva, življenjska doba, povprečna starost prebivalstva ter stopnja umrljivosti otrok. Industrijska kakor tudi vojaška moč je v veliki meri odvisna od zdrave populacije mladih ljudi. Ti dve pa predstavljata glavna kazalca pri merjenju moči. K neoprijemljivim faktorjem lahko štejemo družbeno-psihološke lastnosti kot so: vodstvo, vera v poslanstvo in še posebno povezanost kot posledica ogroženosti od drugih. Te so še posebej pomembne za male države,

ki se spopadajo z velikimi silami. Sposobnost zbiranja in analiziranja informacij prek obveščevalne službe je prav tako velik potencial za pridobivanje prednosti pred ostalimi. Pri mednarodnih odnosih ima korak prednosti tisti akter, ki ve na kakšen način lahko doseže cilj, ima globoko poznavanje in razumevanje okolja, v katerem se giblje ter zna zmanjšati vpliv morebitnih presenečenj, ki se mu lahko pripetijo s strani drugih akterjev. Informacije, ki jih država potrebuje za izvršitev svoje zunanje politike in vpliva, lahko delimo na tri kategorije. Poznati mora cilje, načrte in namene ter pričakovana ravnanja drugih mednarodnih akterjev. Seznanjena mora biti s fizičnimi in ne-fizičnimi sposobnostmi drugih preko poznavanja njihovih vojaških in gospodarskih moči, notranjepolitičnih razmer in domačih nemirov. Z vsem tem lahko prepozna šibke točke drugih. Hkrati se mora zavedati in upoštevati t.i. povratne informacije o učinkih svojih odločitev in ukrepov na mednarodno okolje, saj s tem lahko spremeni tisto, kar ni ustrezno pri doseganju svojih ciljev. Obveščevalna služba zajema zbiranje, analizo, interpretacijo in shranjevanje informacij ter tudi posredovanje le-teh do vodilnih odločevalcev v zunanji politiki. Ti potem na podlagi svojih sposobnosti ocenjujejo in upoštevajo te informacije (Rousett in Starr 1992: 148).

Kenneth E. Boulding je razvil načelo življenjske sposobnosti, pri katerem kaže na tendenco večjega vpliv držav na svojo bližnjo okolico. Opazil je tudi tendenco pogostejših vojaških konfliktov med sosednjimi državami prej kakor z oddaljenimi. Po njegovem je moč neke države največja doma in se zmanjšuje z oddaljenostjo od tega centra zaradi časa ter stroškov prenosa materiala in faktorjev vplivanja, »čim dalje tem šibkeje« (Boulding v Rousett in Starr 1992: 151). Izjeme od te tendence so spet velesile, ki razpolagajo z ogromno sredstvi vojaškega vpliva in so pripravljene svoje interese varovati po celem svetu.

Moč neke države je odvisna tudi od njenega članstva v raznih mednarodnih vladnih in nevladnih organizacijah, prek katerih lažje in bolj učinkovito zastopa svoje interese. V moji nalogi bo to eden izmed glavnih faktorjev vpliva na evropske integracije. Razsežno bom predstavil, kako so na tem polju ZDA delovale prek zavezništva Organizacije severno atlantske pogodbe (North Atlantic Treaty Organization - NATO), ter Organizacije za evropsko sodelovanje in razvoj (Organization for European Cooperation and Development - OECD). Članstvo v takih organizacijah pripomore k pospeševanju zmogljivosti določene države na podlagi delitve specifičnih sredstev ali storitev med članicami teh organizacij. S tem članica pridobi relativno moč proti ostalim, ki niso, a želijo postati članice organizacije ali sploh ne želijo postati članice, vendar so s tako organizacijo v interakciji. Negativna plat članstva pa je izguba relativne moči znotraj države. Zavaljo funkcionalnosti organizacije je

potrebna večja fleksibilnost ter volja za sporazumevanje z drugimi članicami te organizacije, kar pa ponavadi ne gre brez relativne odpovedi suverenosti v notranjih zadevah posameznih nacionalnih držav.

Oblikovalci zunanje politike imajo pred sabo določene cilje, ki jih želijo doseči. Ti cilji so v skladu z interesi nekega naroda ali države. Uspešnost pri doseganju teh ciljev je v veliki meri odvisna od razpoložljive moči. Dejansko je moč mednarodnega akterja lahko definirana na mnoge načine. Najsplošnejša mera sposobnosti učinkovanja je na podlagi dejanske razpoložljive vojaške, gospodarske moči, zavesti in pripravljenosti naroda na homogenost. Mera moči postane čedalje bolj kompleksna, ko jo merimo med zelo neodvisnimi akterji, ki naj bi imeli skupni pogled na svet, sorodna gospodarstva in so izključili vojaške možnosti iz svojih medsebojnih odnosov (Roussett in Starr 1992: 216).

Kot sem že omenil je kopičenje moči ter s tem potencialov za izvajanje ali pa odvrčanje vpliva na/od druge države glavni motiv, da se države pridružijo zavezništvu. Najbolj značilna so vojaška zavezništva, ki temeljijo na delitvi vojaške zmogljivosti z ostalimi zavezniki v primeru grožnje. Ta pogled je skozi zgodovino postal sestavni del ravnovesja moči ter središče realističnega pogleda na mednarodne odnose.

Dandanes je težko trditi, kateri je najpomembnejši faktor, ki določa moč neke države. Verjetno dobra kombinacija vseh zgoraj navedenih. Upoštevati pa je treba tudi vloga osebnosti, ki imajo ključno vlogo za določitev, izkoriščanje in razvijanje teh potencialov.

2.2. OBLIKOVANJE ZUNANJE POLITIKE

Pri oblikovanju zunanje politike je razmerje moči v središču pozornosti. Pri tem lahko razlikujemo realistični pogled izvajanja zunanje politike od liberalnega. Prvi bo bolj zavzet za akumuliranje dejanske moči ter pridobivanje ugleda in spoštovanja prek moči od drugih, po slednjem pa se bo država bolj zavzemala za izvajanje in uveljavljanje svojih interesov na podlagi »objektivnega« pogleda mednarodnega prava. Znanstveniki definirajo takšne odnose kot politiko močnejših in politiko šibkejših (Todd 2002: 172). Vsekakor pa lahko trdimo v splošni definiciji, da je zunanja politika odločitev nacionalne države, kako bo uveljavila svoje interese izven meja svojega teritorija proti oziroma skupaj z drugimi akterji mednarodnega sistema. Zunanjo politiko določa vlada, ki (pri državah z demokratično ureditvijo) naj bi predstavljala interese ter voljo večine volivcev. Ti interesi se razlikujejo po raznih kriterijih

kot so varnostni, gospodarski, politični, demografski, ekološki, idr. Zunanja politika je izvršilno orodje vseh teh, izvedena pa naj bi bila na podlagi določenih pravil mednarodnega prava. Lahko ga tudi razumemo kot obravnavanje dejanskih dogodkov izven suverene meje neke države (Rousett in Starr 1992: 278), kjer država nima več pravne oblasti nad ljudmi ali nad ozemlji.

V globalnem sistemu posamezna država lahko izvaja aktivnosti preko zunanje politike na bolj »grob« način. Tukaj moramo biti pozorni predvsem na cilje in ambicije neke države. Temeljni interes vsake države, ki je v središču realistične analize, tako kratkoročno kot dolgoročno, je zagotavljanje preživetja prebivalstva, zagotovitev ozemeljske celovitosti ter neodvisnosti od drugih akterjev mednarodnega sistema. Lahko razlikujemo še kratkoročne cilje, ki se osredotočijo na status quo vladajočega razreda oziroma politične stranke. Srednjeročni cilji so manj pomembni in manj neposredni za odločevalce in se ukvarjajo s splošnimi zadevami kot so gospodarski razvoj, socialna struktura itd. Dolgoročni cilji pa bolj sledijo ideološkim vizijam ter željam specifičnim za tega akterja (Rousett in Starr 1992: 284). K. J. Holsti tukaj še poudarja da čas in povratna informacija igrata pomembno vlogo pri doseganju ciljev in pri posledicah na druge (Holsti v Rousett in Starr 1992: 284).

V modernih mednarodnih odnosih so najuporabnejše neposredno sredstvo v zunanji politiki diplomatski odnosi med člani mednarodnega sistema. Ti tudi predstavljajo inštrument, ki hkrati drugim metodam omogoča učinkovitost usmerjanja vpliva (Rousett in Starr 1992: 245). Rousett in Starr (1992: 246) določata diplomaciji pet osnovnih funkcij: 1. uravnavanje konfliktov, 2. reševanje problemov med dvema ali več vladami, 3. omogočanje in pospeševanje medkulturne komunikacije na številnih področjih, 4. pogajanje in dogovarjanje o posebnih primerih pogodb in sporazumov, in 5. celovito izvajanje in načrtovanje programa zunanjepolitičnih odločitev neke države v odnosu do druge. Iz tega je razvidno, da je diplomacija bolj namenjena kanaliziranju konfliktov in reševanju le-teh v primeru nesposobnosti reševanja medsebojnih problemov. Zaradi tega menim, da, če diplomacijo ne uporabljamo le za prenašanje informacij med suverenimi državami, predstavlja le področja liberalnega pogleda na mednarodne odnose.

Vprašanje je, če sploh obstaja kakšen akter mednarodnega sistema, ki bi bil tako prepričan v svojo moč, da bi zanihal uporabo diplomacije. Hipotetično bi si lahko za trenutek zamislili da kultura kot nefizičen pojav dobi mesto kot akter v mednarodni skupnosti. Potem bi zunanja

politična manifestacija skrajne islamske skupine (kot izraz kulture) bila teroristična dejanja, ki so precej daleč od koncepta diplomatskih odnosov. Za takšno organizacijo torej ne obstaja kompromis, ampak v tej igri z ničelno vsoto lahko zmaga le eden. V tem smislu bi potem vojna predsednika ZDA, Georga W. Busha proti terorizmu imela svojo utemeljitev.

Terorizem ima kot način oblikovanja zunanje politike namen dramatično vplivati na prebivalstvo in vlado neke države. Čim bolj krvavo in čim bolj opazno je teroristično dejanje, toliko več pozornosti mu bo posvečeno v medijih, kar pa je tudi glavni, »reklamni« cilj teroristov. »Terorizem torej predstavlja sistematično uporabo nasilja za politične cilje, trajno zaporedje ukrepov za zbujanje strahu, ki naj bi spremenilo mnenje in ravnanje ljudi v odnosu do vlade.« (Laqueur 1999: 84). Razlikujemo oporečniški terorizem od utrjenega ali državnega terorizma. Ena od njihovih oblik je podpiranje terorističnih skupin proti vladam drugih držav, ki bi tako začele izgubljati nadzor nad svojo državo in bi se s tem destabiliziral njihov položaj. S tem namenom nekatere države uporabljajo dejanja terorističnih skupin kot nadomestno vojskovanje (Rousett in Starr 1992: 264).

Pri realističnem oblikovanju zunanje politike lahko opazimo razne vrste »iger z orožjem«. Človek že od nekdaj spoštuje ogenj zaradi njegovih uničujočih a hkrati varovalnih lastnosti. Tako namestitev orožja v tujini lahko vpliva na druge države v smislu dajanja korenčka zaveznikom ali grožnje nasprotnikom, in tako krepi strah ter s tem projicira moč in status. Tak način nagrajevanja oziroma zastraševanja je bil zelo značilen za zunanjo politiko ZDA v času hladne vojne. Nagrajenci so tako lahko uživali odvrtaevalni dežnik ameriške vojske pred grožnjo napada s strani Sovjetske zveze¹. En način nagrajevanja držav je tudi obljubljanje zavezništva, pri katerem si »nagrajena« država lahko obeta varnost na podlagi določenega sporazuma, sklenjenega z že obstoječo varnostno organizacijo oziroma bilateralnega sporazume z državo, ki se bo zavzemala za njeno varnost.

Druga oblika pomerjanja moči med državami so javna razkazovanja vojaških zmogljivosti z različnimi manifestacijami, kot so parade, vojaške vaje ter poskusne jedrske eksplozije. Mobiliziranje sil ali izvajanje stanja visoke pripravljenosti je tudi eden načinov sporočanja nasprotniku, kako resna je situacija in da je uporaba vojaških zmogljivosti lahko dejansko možna (Rousett in Starr 1992: 258).

¹ Tukaj lahko omenim število ameriških oboroženih sil nameščenih po Evropi, ki še danes znašajo 118.149 izmed katerih se 71.434 nahaja v Nemčiji (Encyclopedia Britannica 2003: 805).

Proučevanje zunanje politike je v veliki meri povezano z nameni in ravnanjem ter njihovimi posledicami. Po realističnem in radikalnem pogledu je zunanja politika le sklop izrabljanja moči in stalnega poskusa vpliva neke države pri doseganju obnašanje drugih v skladu z lastnimi interesi. Hans Morgenthau v svoji knjigi Politika med narodi definira mednarodno politiko kot borbo za premoč (Morgenthau 1948/1995: 15). Torej za definiranje zunanje politike moramo točno poznati cilje in namene ter ambicije neke države. Ti so izoblikovani znotraj političnega sistema. Kaj naj bo cilj in kako le-tega doseči, pa je središče razprav v odprtih sistemih, ali de facto dejstvo močnega tirana, v zaprtih sistemih.

2.2.1. Združene države Amerike

V tem poglavju bom predstavil logiko »kratke« ameriške intervencionistične zunanje politike. Kratka ni samo zaradi kratkega obstoja ZDA, temveč tudi, ker Ameriko kot igralca na sceni svetovne politike lahko opazujemo le od začetka dvajsetega stoletja, in sicer od 6. aprila 1917 ko so ZDA uradno vstopile v prvo svetovno vojno in s tem prekinile s svojo tradicionalno izolacionistično politiko. Do tega časa so Združene države lahko s svojo močjo in sorazmerno fizično izolacijo uživale relativno varnost pred večino evropskih političnih preprirov (Rousett in Starr 1992:159).

V času ko pišem diplomsko nalogo je predsednik Združenih držav republikanski predsednik George Walker Bush. Ameriške vojaške sile so prisotne skoraj po celem svetu. Od Evrope preko Balkana in arabskega sveta do Pacifika. Združene države namenjajo 300 milijard dolarjev na leto (Fukuyama 2004:111) za svoje obrambne izdatke, to pa je več kot skupna vsota obrambnih izdatkov 15 oboroževalno najbolj potratnih držav, ki jim sledijo. Zakaj je prišlo do tega in kaj nameravajo s to velikansko močjo storiti sami Američani? Kaj je njihov cilj? Kaj je njihovo poslanstvo?

Razpad Sovjetske zveze je bil pozitivno povratno sporočilo za Američane. Neo-konservativci so se z veliko močjo vrnili v tem obdobju, ko so ZDA za hip doživele krizo identitete še posebej v luči odsotnosti konkretnega nasprotnika. Ideologija ameriškega imperija se je spet vrnila na pot vzpona in mnogi so videli Ameriko s poslanstvom da prinese mir, demokracijo, tržno gospodarstvo ter spoštovanje človekovih pravic celemu svetu. Debata o misijonskem poslanstvu ZDA se je razširila tako v medijih kot v vladi in javni politiki. To poslanstvo naj bi temeljilo na univerzalnih načelih, ki bi bila aplicirana na vse kulture in vse narode. S

prepričanjem, da so njihove norme, vrednote in način življenja pravilni in edini možni, se je ameriška ideologija še lažje širila po tehnološko razvijajočem svetu. Nacionalna identiteta Američanov je vedno spominjala bolj na neko obliko religije, ki jasno loči med dobrim in zlom in postavlja ameriško ljudstvo v vlogo izbranega »božjega« ljudstva s poslanstvom za razširjenje edine prave morale (Fredericks 2003). Odsotnost druge velesile na mednarodni sceni pa je pripomogel k temu, da je po dogodkih 11. septembra 2001 ameriški vojaški stroj začel izvajati dejansko vizijo neo-konservativcev.

»Demokratizacija sveta« je že od nekdaj prisotna v ameriški politiki. Prepričanje liberalnega predsednika Woodrowa Wilsona o vlogi Amerike in njenem poslanstvu je sprožil iskro za to ideologijo. Profesor Harvardske Univerze, raziskovalec zahodnjaške in ameriške kulture, Irving Babbitt je leta 1924 napisal, da so voditelji kot je Wilson predstavili Ameriko pred celim svetom kot državo, ki zanika svoje sebične interese v korist ostalih, in s tem postajajo narod nad vsemi, narod »križarjev človeštva«. Babbitt še pravi, da medtem, ko Američan sebe doživlja kot idealista, tujci ga vidijo kot dolar-lovca. Razlog za to je dejstvo, da »Američani sodijo o sebi na podlagi tega kaj čutijo medtem, ko tujci sodijo na podlagi njihovega početja.« (Babbitt 1979: 295). S tem je Babbitt osvetlil pomembno plat ameriške kulture, ki se bistveno razlikuje od tradicionalne evropske. Da bi takšno razmišljanje razumeli se je potrebno malo poglobiti v ameriško kulturno filozofijo.

Amerika je mesto za nove začetke. Večino priseljencev so predstavljali preganjani oziroma prisiljeni na pobeg s stare celine zaradi verskih ali političnih prepričanj. Amerika je tako za veliko množico pomenila uresničitev upov, ki so se v domovini zdeli neuresničljivi. Njihov prihod v Ameriko je navadno predstavljal priložnost, pri kateri je bila nagrajevana podjetnost posameznikov (Rousett in Starr 1992: 285). Pomembno je bilo le, da sprejmejo nove vrednote, ki so temeljile predvsem na prvinah protestantske veroizpovedi.

Za puritance je bila najvažnejša stvar branje svetega pisma. To je bilo bistveno dejanje, ki ga je moral slehernik storiti. Tako je vsak posameznik lahko vzpostavil osebni odnos z bogom ne glede na interpretacije in trenutno prepričanje katoliške cerkve, ki pa se je vedno prizadevala za posredovanje med človekom in bogom. Tako individualno zastavljen odnos z bogom je prispeval k individualističnemu značaju ameriške protestantske družbe. V 18. in 19. stoletju sta v Ameriki med sabo tekmovala dva osebna modela. Eden je bil tipično klasični, konzervativen, krščanski stereotip; drugi, ki se je začel razvijati od začetka 19. stoletja pa je bil t.i. moderni, post-krščanski, liberalni stereotip človeka – produkt razsvetljenstva, ki je na koncu tudi prevladal nad prvim.

Skozi prvo obdobje je bila osebnost klasičnega človeka zaznamovana in vodena od visoko zastavljenih standardov, ki so bili vsota krščanskih vrednot. Te so spodbujale »lenobnega« človeka brez čustev, da se s trdim delom spremeni v čustveno in ljubečo osebo, ki dela le za dobro ter ljubi boga in svojega bližnjega. Merilo za primerjavo z drugimi so bila dejanja. Te potrebe je bilo zelo težko zadovoljiti ter s tem doseči krepost. Za krščansko oblikovanega, pre-modernega človeka je življenje bilo eno samo veliko trpljenje, v katerem so bili upi vedno premagani. Sreča je bila nepričakovana in nezaslužena v tem svetu, življenje pa polno visokih pričakovanj. Odgovornost in krivda pri neuspehu sta bili pripisani le posamezniku ne pa zunanjemu svetu. Ponos in aroganca sta bila največji zločin, ponižnost pa osnovna vrednota, ki naj vodi človeka. Morala, kultura, religija in vrednote, ki jih je tak krščanski človek nosil s sabo, so zanj predstavljali neko vrsto ne-pisane ustave, ki je usmerjala njihovo življenje. Z nastopom »modernih časov« pa se je s temi krepostmi nekaj zgodilo. Zaradi tega so tvorci ameriške Ustave čutili potrebo, da stare vrednote zavarujejo z pisano ustavo.

S časom je bil ta krščanski pred-moderni značaj človeka nadomeščen z post-krščanskim, modernim, liberalnim značajem. S tem prehodom so se spremenile tudi vrednote in morala je bila na novo opredeljena. Ta morala, ki je tudi danes prisotna v Ameriki, je namesto dejanj temeljila na predstavi samega sebe. Družba je bila prevzeta od visokih idej, ki so postale merilo za odnose med ljudmi. Pomembno je bilo predvsem, kaj človek misli, ne pa kaj dejansko počne. Moderni človek je verjel, da s svojimi visokimi pričakovanji lahko spremeni svet in ga naredi pravičnega za vse. Prvine te vizije lahko zasledimo že v Francoski revoluciji (svoboda, enakost in bratstvo) ali v izjavi Združenih Narodov (OZN) o Človekovih pravicah. Pri tem je značilni atribut modernega človeka prekomerni poudarek na sreči in pomanjkanje dolžnosti posameznika. Krivda za neuspeh velike vizije je namenjen zunanjem svetu, ki je vir vsega zla. Ni presenečenje, da se je moderni, post-krščanski človek prepoznal v Rousseaujevem nauku, da je »človek po naravi dober«.

Druga značilnost modernega človeka je občutek razočaranja zaradi neuresničitve svojih visokih pričakovanj. Občutke depresije, zlorabe od strani zunanjega sveta in samega življenja je opaziti v umetnosti tega obdobja. Človek je pobegnil pred negativnimi občutki v svojo domišljijo. To je postala značilnost modernega človeka. S tem sanjarjenjem in gradnjo gradov v oblakih je pridobil svet, ki mu je bil všeč in postavil alternativo za realnost, skrivališče pred krutim in grdim svetom. V tem skrivališču je človek lahko popolnoma tak kot si želi in s tem tudi srečen.

Vprašanja, ki jih lahko postavimo v zvezi z modernim človekom, je povezano s kvaliteto njegovih sanj. Ali je možno uresničiti sanje oziroma se zaveda, kakšna odrekanja so zato potrebna, ali je moderni človek enostavno omagal ob nezmožnosti izvedbe le-teh?

Američani so tako na novo definirali sami sebe. V boju med dejanji in čudovitimi mislimi je slednje zmagalo. Slepо zaupanje v boljši svet je povzročilo novo množično gibanje, ki sedaj pričakuje velika dejanja od vlade. Po izvorni zamisli so ameriške institucije preudarno zgrajene tako, da omejijo in zmanjšajo izvršno moč države. ZDA so nastale v borbi državnih oblasti in sta tako ustava in politična kultura, ki sta se iz tega izoblikovali, zasnovani na človekovih svoboščinah, ločitvi vej oblasti ter federalizmu (Lipset 1995 v Fukuyami 2004).

Pojem subsidiarnosti ni nov za Američane. V centru pozornosti je v tem sistemu lokalno okolje - skupnost. Odgovornost za reševanje lokalni problemov nosijo sami člani skupnosti. To je tudi eden glavnih razlogov, zakaj je Ameriška Ustava ustvarila tako šibko centralno vlado, ki se ni mogla vmešavati v zadeve lokalnih skupnosti. Kot Robert Nisbet trdi v delu »Prizadevanje za skupnost«, je osnovna človeška potreba pripadnost neki skupnosti, ki daje človeku občutek pripadnosti. Družina je najočitnejši primer za občutek pripadnosti, temu pa lahko sledijo razne vrste klubov in avtonomne družbe, kjer ima posameznik občutek varnosti in si ustvarja samopodobo ter hkrati pridobiva zadovoljstvo. Pripadnost skupini prinese s sabo tudi odgovornost posameznika, ki tako ne more vedno uveljaviti svoj prav. Kompromisi, odpovedovanje in žrtvovanje so glavne vrednote, ki se jih posameznik nauči kot član skupine. S tem pridobi sposobnost kontroliranja svoje sebične volje.

Skozi zgodovino so totalitarni režimi praviloma temeljili na prevzemu vloge družine in ustvarjanju skupnosti, v kateri je lahko večina ljudi iz ciljnega razreda, naroda ali rase našla občutek pripadnosti. Vlada je tako v veliki meri prevzela funkcijo družine ali skupine in s tem od posameznika prevzame tudi vlogo odločanja.

Dinamika ameriške zunanje politike se je skozi zgodovino korenito spremenila. Američani so v nasprotju z Evropo imeli le eno krvavo vojno na svojem ozemlju. Po državljanski vojni (med 1861 in 1865) so ZDA do današnjega dne lahko uživale blagostanje, ki je pripomoglo k občutku trajne in stabilne varnosti. To Američanom omogoča občasne poseganja v svetovno politiko hkrati pa jih ščiti pred večjimi tveganji za nacionalni obstoj. Dogajanje znotraj ameriškega političnega prizorišča, spremembe v globalnem svetu ter mnogi drugi faktorji so pripeljali do transformacije ameriške politike od liberalne vizije ustanoviteljev in avtorjev

ameriške ustave preko konservativcev hladne vojne do današnjih neo-konservativcev unipolarnega sveta z idejo poslanstva za izvedbo »revolucije spreminjanja sveta na bolje«.

Današnja ameriška imperialistična ideja temelji prav na viziji, da je imenitna država z imenitno vlado sposobna izpeljati velike ideje v korist drugih narodov. Centralizirana vlada, ki je s tem nastala, je rezultat redefinicije osebnosti Američanov, ki se ne omejuje le na lokalne probleme, temveč pričakuje od vlade, da namesto njih poda odgovor na lokalna in globalna vprašanja. Neo-konservativci so namreč skeptični do možnosti, da posameznik ali lokalna skupnost lahko samostojno izbereta pravilno pot brez jasnega definiranja in ločitve dobrega od zla s strani države. Na to kaže tudi zakon »Patriot Act²« sprejet 26. oktobra 2001, ki omogoča izvršni veji oblasti vmešavanje v privatno in celo intimno sfero vsakega posameznika, če je to »upravičeno« iz razloga domovinske varnosti.

Prav nastanka takšne nedefinirane množice so se bali tvorca ameriške ustave, ker prav na teh tleh raste seme totalitarizma. S tem nimam namena povedati, da so ZDA postale totalitarna država, a z natančnejšim opazovanjem se da potegniti povezavo z utopistično vizijo revolucionarne, jakobinistične revolucije ter s komunizmom. Obe sta bili neuresničljivi in pri obeh je družba imela podobne osnovne značilnosti kot današnja Amerika. Utopistične misli so po definiciji neuresničljive, a še zmeraj spodbujajo k dejanju ogromne množice ljudi. »Novi Jakobinisti« v ZDA sanjajo o neki podobni viziji. Po Bushevi doktrini, ki je povzeta v Nacionalni Varnostni Strategiji ZDA, 17. septembra 2002, so se Američani obvezali sistematični in dobro načrtovani zunanji politiki, katere cilj je doseči svetovno nadvlado in postati arbiter med dobrim in zlom. Vizija, da bi ameriška vojaška sila postala največja moč v službi človeštva in svobode spominja na Jean-Jacques Rousseaujevo (1712 - 78) izjavo, da tisti, ki niso na strani politične pravičnosti, morajo s silo postati svobodni (Ryn 2003 :392).

Američani, kot otroci prosvetljenstva slepo verujejo v možnosti izboljšanja človeštva in sveta. A ostajajo realisti v tem, da še zmeraj verjamejo v uporabo moči v svetu, ki je še daleč od popolnosti. Verjamejo, da vladavina prava lahko nastopi v mednarodnih odnosih, le če Združene države z vojaško prevlado prisilijo druge v spoštovanje tega (Kagan 2002: 68).

² Ameriški Patriot Act je bil sprejet v ameriškem Kongresu le 45 dni po dogodkih 11. septembra 2001. Zakon v glavnem omogoča obveščevalnima in varnostnim službam neomejen dostop do zdravniških, knjižničnih in študentskih kartotek brez izvršilnega naloga tožilstva.

2.2.2. Evropa

Zunanje politične ambicije Evropske Unije in ZDA se ne razlikujejo bistveno. S tem, da so načini izvajanje nekoliko drugačni. Sicer pa se za enkrat zdi, da EU-25 mora najti skupni imenovalec tudi znotraj svoje strukture. Pri definiranju zunanje politike Evrope moramo podrobno pogledati in poudariti v čem se ta dejansko razlikuje od zunanje politike drugega predstavnika zahodne civilizacije - ZDA. Osnovni faktor pri tem razlikovanju je dejansko razpoložljiva oz. akumulirana moč na obeh straneh. Pri tem je potrebno poudariti izvor moči. Ali je vojaška, gospodarska ali pa izhaja iz položaja v različnih mednarodnih organizacijah. Evropa z Evropsko unijo živi v tradiciji liberalnega institucionalizma, ki je posledica politične kulture držav, ki jo sestavljajo. Medtem ko ZDA z velikim poudarkom na moči deluje v Hobbsovem anarhičnem svetu, Evropa nasprotuje politiki moči boljše rečeno politiki vojaške moči, ki jo sama niti ne premore. Zaradi tega se odmika od vprašanja moči in zapira v svet Kantovega večnega miru, kjer prevladujejo transnacionalne pogodbe in mednarodno pravo (Kagan 2002: 55).

Evropa v svojih mednarodnih odnosih uporablja prej korenček kot palico ter prej politiko prepričevanja kot izsiljevanja. Vseeno pa menim, da ni mogoče posploševati kar pa tudi ne bi bilo primerno, ker Evropa v nobenem primeru ni tako enotna kot ZDA – še zlasti po 11. septembru 2001. V EU-25 je britanski način razmišljanja bližji ameriškemu, so pa še drugi, ki menijo, da je politika moči v nekaterih primerih upravičena. Lahko si zastavimo vprašanje, zakaj se stališča na obeh straneh Atlantika tako razlikujejo pri strateških vprašanjih?

Sedanja Evropska strateška kultura je popolnoma nov pojav. Evropa je skozi več stoletij bila prizorišče za krvave vojne in konflikte med različnimi narodi, ki so verjeli v politiko moči in jo tudi aktivno izvajali, t.i. *machtropolitik*. V zadnjem stoletju in še posebej v zadnjem desetletju pa se je razmerje moči močno spremenilo. ZDA so postale velesila in so zaznamovale dogajanja po svetu v tej vlogi, medtem pa Evropa pri svetovnih konfliktih sledi dogajanju z očmi manjše, šibkejše sile. To pripomore tudi k izbiranju strateške politike, ki pa temelji na drugačnem pojmovanju grožnje (Kagan 2002: 57).

Relativna vojaška šibkost Evrope ni bila toliko očitna do konca hladne vojne. V tem obdobju je Evropa uživala pomembno geopolitično strateško pozicijo in je bila prizorišče velikemu boju kapitalizma in komunizma. Po razpadu Sovjetske zveze so novi izzivi in vizije prevzeli pozornost ljudi. Veliko strokovnjakov, med njimi tudi Samuel P. Huntington v delu *Osamljena velesila* (1999) je mnenja, da bo z Maastrichtsko pogodbo Evropa postala združena na politični in ekonomski ravni ter se bo v svetu vzpostavilo novo ravnotežje moči med

velesilami. A na začetku devetdesetih let so tragični dogodki na Balkanu pokazali nesposobnost Evropske unije, da bi rešila pereče probleme na svojem dvorišču. Postalo je jasno, da primanjkuje vojaških sredstev za ukrepanje na mednarodnih prizoriščih izven območja Evrope kakor tudi skupna volja za sodelovanje. Tudi danes so sicer evropske mirovne sile prisotne na Balkanu, a gre pri dejanski vzpostavitvi miru izključno za zasluge ameriških sil. Nekateri Evropejci bi temu rekli, da so ZDA »kuhale«, za tem pa je Evropa »pomila posodo« (Kagan 2002: 58).

Današnja politika Evrope je popolnoma nasprotna politiki, ki je bila značilna za Evropo pred zadnjo svetovno vojno. Evropejci se namreč dobro zavedamo, kakšne nevarnosti se skrivajo v ozadju politike moči, ki je posledica nacionalnih egoističnih interesov in ambicij ter pomembnosti ravnovesja oblasti. Tudi proces evropske integracije je produkt krvave izkušnje svetovnih vojn. Kot Wilson v ZDA ima tudi Evropa svoje idealiste kot je nemški zunanji minister Joschka Fischer, ki predstavlja skrajnost tega ideala. Njegova stališča so našla podporo skoraj povsod po Evropi. Temelji na novi vlogi združene Evrope v post-modernem svetu, ustvarjeni za ohranitev miru v modernih mednarodnih odnosih. Idealistični otok Kantovega sveta Evrope v Hobbsovem morju je posledica petdesetletnega miru in stabilnosti na stari celini, ki je bila tudi zagotovljena od medsebojnega odnosa dveh velikih sil in sicer skupnega zunanjega sovražnika Sovjetske zveze na eni strani in prisotnosti ameriških vojaških sil na ozemlju stare celine na drugi strani. Po hladni vojni je stabilni »eksperimentalni-svet« Evrope je prišel na površje z vso svojo ideologijo in samozavestjo. Brez obveznosti notranjega in zunanjega vojaškega zastraševanja je ustvarila mnenje, da je njen način reševanja problemov med različnimi narodi skozi ekonomske integracije univerzalno uporaben za vse. Romano Prodi predsednik Evropske komisije (1999 - 2004) je izjavil v enem pogovoru na Institute d'Etudes Politiques v Parizu 29. maja 2001 da »sedaj Evropa lahko izpolni posebno vlogo v svetu« lahko ponovi evropski primer v razsežnosti sveta. »V Evropi je relacijo surove moči zamenjala vladavina prava [...] politika moči je izgubila svoj vpliv [...] in s tem, da smo izvajali uspešno integracijo, dokazujemo celemu svetu, da se lahko najde pot do miru.« (Kagan 2002: 63).

Glede na dogodke v Iraku in na prevlado »ameriškega načina« reševanje mednarodnih konfliktov postane jasna bojazen, da bo idealistična vizija omahnila tudi znotraj Evrope in se zrušila znotraj sebe same. To bi lahko vodilo nazaj k politiki moči in k razcepu med evropskimi državami znotraj Evrope. Prvi znaki tega so že vidni, če pogledamo, kako so se države Evrope odzvale na vojno v Iraku, ki se je uradno začela 20. marca 2003.

Zunanjepolitične pobude Evrope so ponavadi kratkega diha in nesposobne za preživetje, ker za njimi redko kdaj stoji dalj časa enotnost evropskih sil. Dejstvo je, da je evropska integracija še zmeraj dinamičen pojav, ki odtegne pozornost evropskih držav od dogajanj po svetu. Javno mnenje Evropejcev je tudi bolj omejeno na lokalne zadeve svojih držav in mest kot na svetovne ambicije neke tvorbe nadnacionalnih držav.

Med vrsticami lahko razberemo, da zunanjepolitični interesi Evrope ni več postati protiutež ZDA. Zato bi namreč morala znova povečati svojo dejansko vojaško moč. Svoja prizadevanja raje usmerja v promocijo vladavine mednarodnega prava preko mednarodnih organizacij, ki s svojimi posegi preprečujejo samostojna dejanja trmaste velesile. To je tudi razumljivo, saj se v anarhističnem svetu država z omejeno močjo vedno mora bati, da bo postala žrtev volje velesil. Le-te pa s svoje strani nasprotujejo temu, da bi bila njihova dejanja omejena z nekimi pravili v svetu, kjer imajo prednost na podlagi svoje razpoložljive moči. V očeh Evropejcev je hegemonistična samostojnost in enostranskost ZDA nevaren pojav, ker preprečuje nastanek svetovnega reda, ki bi zagotovil varnost tudi manj močnim državam. Zaradi tega je eden najpomembnejših ciljev evropske zunanje politike postala multilateralizacija Združenih držav (Kagan 2002: 65).

2.2.3. Evro-Atlantski odnosi

Dolga leta so bili čez-atlantski odnosi povezani le z odnosi v varnostni politiki med ZDA in evropskimi državami v okviru Nata in CSCE, kasneje OSCE. Z Bruseljsko pogodbo iz leta 1948 in kasneje vključitvijo le-tega v NATO, so evropska varnostna vprašanja postala transatlantska zadeva in na tej osnovi se je oblikovala vrsta ustanov in mednarodnih pogodb.

S koncem hladne vojne in izginotjem skupne varnostne grožnje, ki je dolga leta bila trd most sodelovanja med dvema obalama, so sedaj evro-atlantski odnosi tudi postali bolj zahtevni. Danes lahko govorimo o eni atlantski skupnosti, ki vsebuje in koordinira politične, varnostne, ekonomske, kulturne, izobraževalne dejavnosti in sodelovanje na obeh straneh Atlantika. Ta skupnost lahko postane še močnejša z hkratno ojačeno Evropsko integracijo, preko katere bi odnos lahko postal bolj jasen in bi namesto petindvajsetih mostov ZDA z Evropo povezoval le eden močan most. Politična volja za zgraditev tega mostu je prisotna že od nekdaj, ampak je vprašljivo ali dejansko Američani podpirajo politiko današnje Evrope. Z opazovanjem njihovega odziva na evropsko zunanjo politiko, na avtonomno okoljevarstvo ter na obrambno

in gospodarsko politiko bi lahko sklepali, da Evropo prej razumejo kot otroka, ki so ga vzgajali in pazili dolga leta, zdaj pa ta otrok misli s svojo glavo in počne stvari po svoje (Bossuat 2002: 72). Kot sem na začetku naloge že omenil, se vse države zavzemajo za uveljavitev svojih sebičnih interesov in koristi pri sleherni investiciji. Iz tega lahko sklepamo, da bo vsaka poteza v evropski skupni politiki, ki je v konfliktu z ameriškimi interesi sprožila veliko nevšečnosti ter kritik s strani »hipersile«³. Poleg tega se je od terorističnih napadov 11. septembra 2001 ponovno pojavila razpoka na transatlantskem mostu, ki s časom in z novo ameriško varnostno strategijo postaja vse bolj opazna. Ta razpoka sicer ne predstavlja enotne volje cele Evrope. Samozavestno obnašanje, ki ga je pokazala Francija do ameriškega boja proti terorizmu, ni bilo tako veliko presenečenje kot odpor s strani Nemčije, ki je bila vedno podaljšana roka ameriške politike v Evropi.

Olje na ogenj v medsebojnih odnosih dodajajo še različna stališča pri reševanju nekaterih konfliktov po svetu. Namreč cilji ZDA in Evrope so dokaj podobni, s tem da so metode pri doseganju ciljev precej različne. V tem smislu v ameriški politični simboliki ZDA predstavljajo bolj vojaški način sokola (hawkish), medtem pa Evropejci sledijo bolj kompromisni politiki goloba (dove) v mednarodnih odnosih (Kagan 2002: 56).

Soglasje je poleg tega ovirano tudi, ker na strani Evrope ni enotnega sogovornika, na katerega bi se ZDA lahko sklicevale, zato ZDA še danes krepijo posamezno svoje bilateralne odnose s članicami Unije. K institucijami se obrne le s špekulativnim namenom za izvajanje določene politike. Ta način vpliva s strani ZDA bom bolj podrobno analiziral v poglavju »Sedanjí vplivi« v podpoglavju 4.4. diplomske naloge.

2.2.3.1. Skupni interesi

Skupni interesi Amerike in Evrope so bili po koncu druge svetovne vojne predvsem ustaviti širjenje komunizma ter preprečiti izbruh nove vojne med nacionalnimi državami Evrope (Wiener 1996: 2). Glavna institucija, prek katere so hoteli uveljaviti svoje interese, je bila začetek velikega projekta integracije evropskih držav in oblikovanje zveze NATO z motom, da »držijo Ruse zunaj, Nemce dol in Američane notri.«

³ Označbo »hipersile« oz. »hyperpower« za ZDA je prvič uporabil francoski zunanji minister Hubert Vedrine v svoji izjavi, en teden pred začetkom bombardiranja ZR Jugoslavije. Izjava: Združene države so kot »hipersila, ki dominira na vsakem področju« (The Economist a. 1999: 53).

S koncem hladne vojne so se pojavili na obeh straneh Atlantika novi izzivi s tem pa tudi novi cilji. Sedanja povezanost ni nič manj vredna kot tista v časih hladne vojne, a novi izzivi povzročajo veliko skrbi na obeh straneh. Kako spet najti pot razvoja, ki bi preusmerila pozornost od spornih kratkoročnih političnih in ekonomskih vprašanj, postaja glavno vprašanje študij transatlantskih odnosov.

Poleg tega, da imata ZDA in Evropa skupne vrednote, bi morali uskladiti tudi skupne interese. Kot glavni predstavniki zahodnjaške civilizacije, katerih blaginja temelji na ekonomski rasti, je v interesu obeh obdržati in še dodatno razvijati ekonomske odnose med seboj in z ostalim svetom. Interes obeh je varovanje nekaterih ključnih in strateških industrij, ki bi lahko bile ogrožene s strani bolj učinkovite konkurence. V tem smislu smo lahko priča velikemu boju na področju farmacevtske, jeklarske in kmetijske industrije, ki so varovane s strani ameriške vlade na eni na eni ter skupne evropske politike na drugi strani. Skupni interes je širjenje globalizacije ter njihovih vrednot po celem svetu, zato že nekaj časa obstaja vizija in razprava o oblikovanju čez-atlantskega prosto carinskega območja (TAFTA), kjer bi pustili za sabo diskriminacijsko politiko ter sistem zaščitnih carin.

V prejšnjih poglavjih sem že omenil, da so uporabljena sredstva pri promoviranju globalne ekonomije, demokracije ter človekovih pravic dokaj različna na obeh straneh. ZDA se namreč že od konca hladne vojne zavzamajo za delitev bremena in tudi koristi. Stroški intervencije in vzpostavljanje kriterijev demokracije, spoštovanje človekovih pravic in s tem rast tržne ekonomije so namreč zelo visoki. Na koncu pa ZDA ne morejo preprečiti koristi s strani »free rider-jev«, ki izkoriščajo novo izboljšano stanje, kjer so oni že opravili »umazano« delo (Calingant 1996: 195). Po tej logiki bi lahko sklepali, da je interes tako ZDA kot Evrope, da bi Evropska integracija dosegla svoj vrhunec in postala politično in ekonomsko ter vojaško zanesljiva pomembna sila, ki bi prevzela del bremena z ramen ZDA na svoja pleča, predvsem pri promoviranju skupnih norm in vrednot po svetu.

To trditev bi lahko interpretirali tudi tako, da ZDA verjamejo, da lahko rešujejo določene konflikte po svetu, ker imajo temu namenjena neomejena materialna sredstva in kredibilnost (tudi od nasprotujoče strani, na primer v mirovnih procesih na Bližnjem vzhodu). Vsega tega ne-združena Evropa z svojo ne-združeno zunanjo politiko za enkrat ne premore. Le nekatere članice se poskušajo prek različnih diplomatskih poti vmešavati v procese, da bi prikrito varovali svoje nacionalne politične in gospodarske interese v določeni regiji (Calingaert 1996: 183). Pri tem se mi zdi, da bi se Evropa v primeru, da bi bila združena in za izvajanje svoje zunanje politike imela tudi primeren vojaški potencial, z veseljem bolj ostro zavzemala za varovanje svojih skupnih interesov. Verjamem celo, da ZDA temu ne bi nasprotovale, saj pri

vsakem konfliktu, v katerega se vplete, išče koalicijo z ostalimi »zainteresiranimi zavezniki«, na koncu pa je večinoma obsojena na enostransko dejanje. Namreč vojna v Iraku je zelo draga v smislu človeških življenj in oportunitetnih stroškov, ki jih zagotavljajo in nosijo Združene države. To pa je investicija na dolgi rok. V trenutku, ko bo napočil čas demokratičnega Iraka, bo cel svet imel koristi od tega, podobno kot ima sedaj korist od združene demokratične Nemčije, Italije ali Japonske.

2.2.3.2. Mednarodne organizacije

Pomembni subjekti mednarodnih odnosov so tudi mednarodne organizacije. Večinoma jih sestavljajo države ali druge organizacije, ki imajo urejen pravni status. Poznamo razne vrste mednarodnih organizacij z različnimi področji delovanja.

Čez-atlantsko partnerstvo je v tem trenutku utelešeno v obliki zapletene mreže raznovrstnih institucij, prek katerih Evropa in ZDA koordinirata sodelovanje na političnem, varnostnem, gospodarskem in kulturnem področju (Wiener 1996: 1). Ker EU zmanjkuje univerzalne pogodbe, in do zdaj ni morala sprejeti skupne evropske Ustave, nima še urejene pravne podlage, prek katere bi lahko enotno predstavila svoje članice v mednarodnih organizacijah. To pomeni, da na zunaj ne veljajo pravila mednarodnega prava, ki sicer veljajo za mednarodne organizacije (Slovenija v EU 2001: 17). Evropa zaenkrat težko najde soglasje na politični ravni, že dolgo pa ima združen glas na ekonomskih področjih. Tako sta na primer v varnostnem svetu OZN, ki je univerzalna politična organizacija samostojno prisotni kot stalni članici Francija in Velika Britanija sicer članici EU. V Svetovni Trgovinski Organizaciji (WTO) pa so vse države EU predstavljane skupaj prek Evropske Komisije, ki se pogaja v imenu držav članic Unije na podlagi mandata Sveta Evropske Unije (Svet ministrov). Tam so države članice prisotne le kot opazovalke, vendar je zadnja odločitev vseeno njihova (Calingaert 1996: 177). To stanje je tudi izhodišče mnogih nesporazumov. Značilne so situacije, pri kateri je procedura glasovanja v korist članic EU, ki se lahko združujejo (posebno pri odločitvenih procedurah WTO), da bi blokirale ameriške pobude. S tega vidika bi bilo v interesu ZDA, da bi bile države EU predstavljene z enim samim akterjem v mednarodnih organizacijah.

Zveza NATO je bila uradno ustanovljena leta 1949 kot sredstvo za zaščito Zahodne Evrope pred sovjetsko invazijo. Varšavski pakt (uradno Varšavski sporazum o prijateljstvu,

sodelovanju in vzajemni pomoči) je bil ustanovljen leta 1955 kot odgovor na vstop Zahodne Nemčije v NATO. Obe zaveznitvi sta bili namenjeni varnostnim interesom Združenih držav oziroma Sovjetski zveze in sta šteli predvsem njihove interese v Evropi (Rousett in Starr 1992: 176).

Neprecenljiva vloga Nata v Evropi je bila v zatiranju imperialistične ambicije SZ. Mnogi kritizirajo smiselnost sedanje vloge Nata in prisotnost ameriške vojaške sile na evropskem ozemlju, ker je hladna vojna že končana.

Vloga Organizacije severno atlantske pogodbe v Evropi se je spremenila iz varovalne v bolj stabilizacijsko, posebej pri kanaliziranju morebitnih konfliktov, ki so izhajali iz procesov tranzicije. Za mnoge tranzicijske države srednje in vzhodne Evrope je bil članstvo v Nato prvi korak in hkrati pozitivna povratna informacija na dolgi in naporni pot nazaj v smeri »zahoda«. Nato, s tem pa posredno tudi ZDA, je prek programov, kot je Severno atlantski svet za sodelovanje (NACC) in znotraj tega Partnerstvo za mir (PfP)⁴, sistematično in postopno integriral te države in jim dal veliko motivacijo in pomoč pri demokratizaciji institucij. Anton Grizold (1999) navaja v svoji knjigi *Evropska varnost*, da so imeli ti programi pomembno vlogo pri premagovanju politično-varnostnega in predvsem psihološkega jeza, ki je delil nekdanje nasprotnike iz hladne vojne (Grizold 1999: 81) in s tem pospešili tudi njihovo pot do EU.

Druga organizacija, ki simbolizira »vitalni element ameriškega angažmaja v Evropi« (US and Europe 2002: 6) je Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OSCE). To je regionalna, multilateralna institucija, ki je bila s Helsinško sklepno listino ustanovljena leta 1975 z namenom popuščanja napetosti med zvezo NATO in Varšavskim sporazumom. Na ta način bi preprečila blokovsko konfrontacijo ter zgradila most med Vzhodom in Zahodom (Grizold 1999: 106). Na začetku je bila le konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi (CSCE), leta 1994 pa se je v Budimpešti preimenovala v Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (OSCE). Danes se bolj ukvarja z ohranjanjem vrednot demokracije, človekovih pravic in vladavino prava. Zavzema se za mehanizme zgodnjega opozarjanja (early warning), preventivno diplomacijo in krizno upravljanje. OSCE izvršuje programe za izobraževanje policijskih sil ter spodbujanja pravosodne reforme in protikorupcijskih ukrepov z namenom vzpostavitve vladavine prava na območjih Evrope in Evrazije. V prihodnosti organizacija načrtuje odločnejši boj proti mednarodnemu terorizmu in spodbujanje kooperacije med Rusijo in EU (US and Europe 2002: 6). Ker pa sta uporaba in delovanje varnostnih mehanizmov

⁴ PfP je bil izoblikovan s strani strategov ameriškega Sveta za nacionalno varnost (Grizold 1999: 79).

OSCE odvisni izključno od politične volje držav članic, ji pogosto očitajo premajhno učinkovitost pri zagotavljanju evropske varnosti. Sicer pa je OSCE danes nepogrešljiva regionalna organizacija, ki pomembno prispeva k vzpostavljanju uravnoveženega skupnega in celostnega evropskega varnostnega sistema (Grizold 1999: 125).

3. KONCEPT EVROPSKE INTEGRACIJE

Korenine ideje evropske integracije so več sto let globoke a zgodovina Evropske unije in njene pravne predhodnice je rezultat dinamičnega razvoja v zadnjih petdesetih letih. Pri tem so opazna kompleksna ciklična obdobja konceptov »evroforije« in »evroskepticizma«, ki tekmujeta med seboj.

Oddaljena ideja integracije v politiki Evrope se je začela uresničevati po koncu druge svetovne vojne na ruševinah evropskih držav. Pri tem je ob obnovi uničenega gospodarstva in infrastrukture obstajal vakuum politične elite, ki bi se zavzemala za ponovni začetek. Klasične oblike odnosov med velesilami, nenehna dinamika zavezniških odnosov, politika ravnovesja, ali bolj enostavno sistem Westphalie, se je pokazal za neučinkovitega pri zagotavljanju miru in stabilnosti v mednarodnih odnosih. To pa je vseeno bila dobra podlaga za novi začetek, in je nekdanja utopistična ideja Evropskih združenih držav postala izvedljiva politika male skupine mislecev po Evropi z Winstonom Churchill (1874 - 1965) na čelu (Heil 2003: 11).

Kot vsak začetek tudi pot integracije ni bila enostavna. Takoj na začetku so se pojavile težave pri politični volji o možnosti nads nacionalne integracije, še posebej s strani Velike Britanije, ki je po odhodu Churchilla zavračala vse poveljne forume o skupnem sodelovanju. Osnovne dejavnosti mednarodnih odnosov so ne glede na bistveno povečanje števila mednarodnih organizacij ohranile obliko medvladnih pogajanj in multilateralne diplomacije. Na premik z mrtve točke je bilo treba počakati do leta 1950, ko sta ZDA in Velika Britanija skupaj prisilile Francijo naj spremeni politiko zavračanja do Zvezne republike Nemčije (ZRN) in ustvari politiko, ki bo pripomogla k obuditvi zahodno nemške težke industrije. Ključna oseba poleg takratnega francoskega zunanjega ministra, Roberta Schumana je bil Jean Monnet, ki mu je predstavil idejo o Evropski skupnosti za premog in jeklo (ESPJ).

Funkcionalistična ideja Evropske skupnosti za premog in jeklo je temeljila na tem, da bi odločanje o politiki ključnega področja mednarodnega gospodarstva namesto nacionalne vlade in njene politike prevzela ena mednarodna organizacija s svojimi neodvisnimi tehokrati. Ta model je postal izhodiščna točka moderne integracijske teorije ter del glavnih stebrov federalistov. Samo mednarodne organizacije, ki temeljijo na skupnih gospodarskih dejavnostih lahko zagotovijo vizijo dolgoročnega blagostanja, kar bi pripomoglo k zapuščenju nacionalistične ideologije in politike zavezništva velesil. Bistvo modela je, da bi se v primeru uspešnosti lahko integracijski proces širil naprej na druge panoge, kjer se prav tako lahko izoblikujejo mednarodne organizacije (Heil 2003: 13).

Po koncu vojne sta dve teoriji zaznamovali vizije federalistov: radikalni del je pozval k množičnemu gibanju po celi Evropi za sklic takojšnje Ustavne konvencije o prihodnosti Evrope, katere produkt, Evropska Ustava, bi predstavljala steber federalistične ureditve. Ta ideja je z izbruhom hladne vojne in z okrepitevijo nacionalnih držav ostala le utopija. A vizija federalistov se je nadaljevala v bolj zmerni obliki, ki je želela doseči postopno izgradnjo skupnosti s povečano stopnjo sodelovanja med nacionalnimi državami na bolj in bolj široka področja. Federalisti so bili v nasprotju z funkcionalisti v tem, da niso verjeli v temeljno človeško dobroto ter so bili mnenja da zgolj gospodarsko sodelovanje ne zadostuje, zato so močno spodbujali tudi proces politične integracije. Nova politika, ki je bila mešanica funkcionalistov ter zmernih federalistov, je temeljila na integracijski metodi t.i. učinku »spill-overja«, kjer so učinkovite politične panoge ustanovile in potem okrepile vzporedne vzvode za mednarodno sodelovanje. Schumanova deklaracija torej predstavlja prvi resni korak v smeri evropske federacije, temu koraku pa so sledili še drugi poskusi združitve v obliki Evropske varnostne skupnosti (EVS) in Evropske politične skupnosti (EPS).

Avgusta leta 1950 se je ameriška vlada odločila, da bo pod svojim poveljstvom in v okviru Nata na novo ustanovila nemško vojsko. To je bila zelo občutljiva tema za povojno Evropo in še posebej za Francijo. Po Schumanovem uspehu so spet poskušali uporabiti integracijski recept v obliki načrta Plevana, ki je temeljil na načrtovanju skupne evropske vojske z načelom skupnega obrambnega ministra, ki bi bila vodena od Sveta ministrov ESPJ. To pa je očitno bila preveč pogumna poteza za ta čas, ne glede na pokroviteljstvo ZDA so močno okrepljeni gaulleisti v francoski narodni skupščini leta 1953 dokončno zavrnil predlog za varnostno-politično skupnost. A s tem niso mogli zaustaviti ponovne oborožitve zahodne Nemčije, ki je konec leta 1954 s Pariškimi pogodbami postala članica Nata ter Bruseljskega pakta, ki se je potem preimenoval v Zahodno evropsko unijo (ZEU).

Padec Evropske obrambne skupnosti je bil pravi poraz za privržence integracije, ki so se dolgo pritoževali nad izbruhom francoskih gaulleistov in angleških skeptikov. Na proces integracije je še bolj vplivala bolj zmerna politika Sovjetske Zveze (SZ) pod vodstvom novega predsednika Hruščova po smrti Stalina leta 1953. To obdobje je zaznamovalo ekonomsko sodelovanje, ki je doseglo vrhunec leta 1957 v Rimu z pogodbami med šestimi člani ESPJ in ustanovitvijo Evropske skupnosti za atomsko energijo (EURATOM) ter Evropske gospodarske skupnosti (EGS). Namen EGS-a je bila predajanje odločitvene funkcije v roke nadnacionalnemu organu, s procesom razgradnje sistema carin in trgovinskih ovir med podpisnicami. Novo oviro za te integracijske procese so spet postavili Francozi s svojim

začasnim umikom iz organov EGS, dokler niso vsi sprejeli njihovega predloga t.i. Luxemburški kompromis o ohranjanju veta pri odločitveni proceduri.

Iz integracijske zgodovine Evrope je zelo razvidno, da se je proces integracije razvijalo z spremenljivo hitrostjo. Upočasnitev se je spet pojavila tekom sedemdesetih let. Slabi kriteriji mednarodnega trgovanja, kriza na trgu nafte ter recesija so pripomogli k vrnitvi protekcionistične intervencije vlad pri politiki skupnosti. Še enkrat je bila evropska politika v rokah medvladnega sodelovanja. Zdelo se je, da se je čas nad spill-over učinkom iztekkel in da so se mednarodni odnosi spet vrnil v čase Stanley Hoffmanovega⁵ realizma. Hoffman je namreč menil, da države sledijo svojim sebičnim interesom, da bi čim bolj povečale svojo oblast. Mednarodna politika je poleg družbene-gospodarske moči odvisna le še od obnašanja posamezne vlade. Od logike integracije je močnejši centrifugalni učinek interesov držav, ki se s tem odvrnejo od procesa politične integracije in federacije. Namreč nacionalne vlade se ne bodo odrekle svoji suverenosti v zameno za megleno moralistično ideologijo (Heil 2003: 14). Ni veliko pomagala niti uvedba neposrednih volitev v Evropski parlament leta 1975 ter rojstvo Evropskega monetarnega sistema leta 1978. Oba sta takrat še hodila v otroških čevljih, parlament ni imel posebnih pooblastil, monetarni sistem pa je bil še zelo daleč od končnega cilja valutske-unije. Šele osemdeseta leta so prinesla nov zagon skupaj z dvojno širitvijo Evropske skupnosti na 12 članic. Nov liberalni val s spodbudo s strani Velike Britanije in Nemčije je pripomogel k ustanovitvi skupnega notranjega trga med članicami EGS in projekta Evropske monetarne unije s posredovanjem karizmatičnega vodstva komisije Jacquesa Delorsa (med 1985 in 1995). Leta 1992 je z Maastrichtsko pogodbo nastala Evropska unija, ki je poleg velikih gospodarskih imela tudi močne politične ambicije. Svetovno gospodarstvo je do take mere postalo izziv za notranji trg, da se je ta moral preoblikovati v gospodarsko unijo, ki pa ni mogla biti popolna brez skupnega denarja. Za skupno valuto pa je bilo potrebno imeti skupno politiko, z vizijo nadaljnje širitve Unije, tokrat proti vzhodu. Potrebne pa so bile tudi reforme sistema odločanja.

Spill-over je spet začel delovati. Scenarij funkcionalistov-federalistov se je postopoma izvajal s tem, da se je rodila monetarna unija, skupno plačilno sredstvo, Euro. Na obzorju pa se je nakazovala tudi skupna Ustava. Komisija in Parlament vse bolj pridobivata moči pri čem Parlament ima resne nadzorne funkcije, Komisija pa vse bolj spominja na Evropsko vlado. Dinamična reforma nadsocijalnih ustanov se bo še bolj nadaljevala z 25 in več članicami

⁵ Stanley Hoffman je profesor Paul in Catherine Buitenen Univerze, avtor številnih knjig in člankov v zvezi z evropsko integracijsko politiko. Hoffman je tudi so-predsednik »Francoske študijske skupine« in član uredniške skupine francoskega političnega in kulturnega društva.

Unije. Skeptiki pa imajo prav pri tem, da v Bruslju še vedno glavno vlogo igrajo nacionalne vlade, posebej na nekaterih področjih – kot je recimo zunanja politika. To se namreč zgodi, kadar pride do zastoja integracijske procedure zaradi »vitalnih nacionalnih interesov«, ki se dvignejo nad solidarnost skupnosti.

Integracija je postopen in velikokrat protisloven proces, ki nima dokončno izoblikovanega cilja. Ni presenetljivo, da se dobi občutek da gre za grad, ki se gradi postopoma iz malih kosov, kdaj pa kdaj pa se tudi deloma poruši pod svojo težo. Veliko strokovnjakov preučuje dinamiko ter išče gonilno silo pri procesu integracije. Osebnostno sem mnenja, da velika slabost Unije leži v javnem mnenju posameznih držav članic. Unija je za večino ljudi nejasna in nerazumljiva tvorba različnih držav. To pripomore skepticizmu in zanemarjanju skupnega projekta, v katerega so že mnogi pred nami vložili veliko dobre volje in truda. Fanatična vdanost suverenosti in k sebičnim interesom ter nacionalizmu so plevel, ki odvzame vodo drevesu integracije, ki brez te nikoli ne bo zrastle tako visoko, da bi bila od daleč opazna v gozdu.

3.1. EVROPSKA UNIJA

Evropska unija (EU) (European Union) je nastala s pogodbo o Evropski uniji, znano tudi pod imenom Maastrichtska pogodba podpisana 7. februarja 1992. S tem je EU prevzela kolektivno ime vseh treh skupnosti, ki predstavljajo prvi (ESPJ, EGS, EURATOM), drugi (skupna zunanja politika in prihodnja obrambna politika) ter tretji (pravosodje in notranje zadeve) steber Unije (Slovenija v EU 2001: 10).

Evropska unija nima enotne, t.i. univerzalne pogodbe s točno določenim statutom, ki je nujna za pridobivanje pravne subjektivnosti v mednarodnih odnosih. Zaradi tega EU ni mednarodna organizacija, katera bi lahko suvereno delovala v mednarodnem sistemu. To tudi pomeni, da zanjo ne veljajo pravila mednarodnega prava, ki sicer veljajo za mednarodne organizacije. Mednarodnopravno naravo – in s tem tudi sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb – imajo še vedno Evropske skupnosti (EDPJ, EGS, EURATOM) (Slovenija v EU 2001: 17).

Evropski načrt je dolgi proces in je sui generis v tej obliki, da je od samega začetka sad politične volje suverenih, neodvisnih držav, ki so zaradi skupne koristi postopoma predale nadzor svojih nacionalnih pristojnosti v roke neodvisnih organov, ki naj ne bi bili zaslepljeni od strani subjektivnih interesov posameznih držav članic. Integracijski proces bo doživel vrhunec, ko bo vseh 25 članic Evropske unije ratificiralo v svojih nacionalnih parlamentih

besedilo Ustavne pogodbe za Evropo, ki so ga sprejeli na zasedanju Evropskega sveta v Bruslju 18. junija 2004. S tem bi EU postala pravna oseba in bi pridobila skupno zunanjo in obrambno politiko, ki bi simbolizirala evropsko enotnost pred ostalim svetom.

Velikokrat se govori o šibkosti in moči, ko primerjamo EU z ZDA. EU je namreč močna državna tvorba na gospodarski ravni, lahko bi celo rekli, da ima večji potencial od Združenih držav. Tudi število prebivalcev Evrope z približno 440 milijoni prebivalcev je precej večje od 270 milijonov kolikor jih štejejo ZDA. Evropska realnost pa je, da na zunanje političnem in varnostnem področju zaenkrat ne obstaja soglasje med članicami. V primeru dialoga z zunanjim svetom ostaja tako edino možnost pogajanj z individualnimi državami članicami ali z majhnimi koalicijami držav. Evropa na ta način izgublja enotnost, ki bi lahko bila njena glavna moč. Skorajšnji primer za to, da niti koalicija Blair-Aznar niti Chirac-Schroeder ni mogla pridobiti večinske podpore znotraj EU pri zadevah povezanih z iraškim konfliktom (Serfaty 2003: 2).

3.2. ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE

Pod pojmom širitev Evropske unije, mislimo predvsem na t.i. horizontalno rast, ki pomeni vstopanje novih držav v unijo. Pristopajoče države v trenutku pristopa sprejmejo tudi zakonodajo unije t.i. *acquis communautaire* organiziran v 31-ih političnih sekcijah, ki koordinirajo medsebojne odnose med državami članicami (Brzezinski 2000).

Širitev EU je proces, pri katerem na eni strani stoji politična volja države, ki se želi pridružiti, na drugi strani pa so kriterij oziroma zahteve s strani Unije, ki jih kandidatka za članstvo mora izpolnjevati.

Za članstvo v Evropski uniji lahko zaprosi katerakoli evropska država. Sprejem prošnje določa pogoje in nujne prilagoditve za članstvo, ki pa so za vsako državo različni. Evropska skupnost se je s prvotno šestimi članicami v štirih širitvah povečala na petnajsterico zahodno evropskega kluba: 25. marca leta 1957 je bila v Rimu podpisana pogodba o EGS in Evroatomu med Francijo, Nemčijo, Belgijo, Nizozemsko, Luksemburgom in Italijo. 1. januarja leta 1973 EGS postane devet članski z pristopom Danske, Irske in Velike Britanije. 1. januarja leta 1981 Grčija postane deseta članica EGS. 1. januarja leta 1986 sta sprejeta v EGS Portugalska in Španija. 7. februarja leta 1992 se v Maastrichtu Evropska skupnost preoblikuje v Evropsko unijo, in 1. januarja leta 1995 Avstrija, Finska in Švedska postanejo članice EU, ki je s tem štela 15 držav članic in 370 milijonov prebivalcev (Horváth 2003: 36).

Širitev, ki se je zgodila 1. maja leta 2004 na države srednje in vzhodne Evrope ni primerljiva s prejšnjimi. Pred tem je EU odločala o zrelosti kandidatk na podlagi političnega vidika, ki je bil v glavnem odvisen od politične demokratičnosti kandidatk (Palánkai 2003: 86). Za boljšo pripravljenost na vstop v Unijo so bila postavljena posebna merila, ki so jih morale te nove demokracije izpolniti. Ta merila so bila postavljena junija leta 1993 na vrhunskem sestanku Evropskega sveta v Kopenhagenu in se delijo (Slovenija v EU 2001: 35) na štiri glavna področja od katerih prvo zahteva demokratično ureditev na podlagi vladavine prava ter stabilnosti institucij, ki zagotavljajo človekove in manjšinske pravice. Druga točka zahteva delujoče in stabilno gospodarstvo, ki je primerno za konkurenčnost znotraj Unije. Prevzemanje ter izvršitev odgovornosti, ki prihajajo s članstvom in sprejemanje dolgoročnih političnih in gospodarskih ciljev Unije je vsebina tretje točke. Zadnja točka pa zahteva sprejemanje institucionalne zakonodaje EU (t.i. *aquis communautaire*) (Palánkai 2003: 86). V podporo procesu širitve je bila oblikovana predpristopna strategija, ki jo so podpirali tako evropski sporazumi kot tudi programi Phare, ki so služili kot pomoč državam kandidatkam pri pripravah za članstvo v Evropski uniji.

Vstop novih članic v Evropsko unijo ne pomeni le velikih sprememb v državah kandidatkah, temveč zahteva tudi reformo politike, ustanov in sredstev znotraj EU. Sistem, ki je obstajal, ko je Unija štela le 15 članic ni bil popolnoma brezhiben in politični deficit je bil dokaj prisoten. A postalo je jasno, da institucije EU ne bi mogle delati s 25-imi članicami, kar bi še bolj upočasnilo in otežilo proces odločanja in s tem posredno povzročalo še večjo skepso prebivalstva do delovanja te nadvladne institucije. S sprejeto pogodbo Evropskega sveta v Nici decembra leta 2000 so se zaključila dolgoletna pogajanja o institucionalnih reformah. Določili so razmerje pri večinskem glasovanju, število sedežev v Evropskem parlamentu ter potek preko dodatnih pogajanj v prihodnosti (Road Map). Ena najbolj pomembnih odločitev te pogodbe pa je bila določitev datuma dejanske širitve unije, kar je končno postavilo viden cilj držav kandidatk (Palánkai 2003: 87).

Dejanska širitev EU je imela mnoge nasprotnike, ki so bili privrženci vertikalne namesto horizontalne rasti Unije. Dilema med t.i. poglobljanjem nasproti širjenju (*deepening versus widening*) je precej razdelila politiko Evropske unije. Jasno je, da oba hkrati ne moreta uspeti. Privrženci poglobljanja so bili mnenja, da bi morale države, ki so pripravljene na nadaljnjo integracijo (na primer večjo politično integracijo), preprosto nadaljevati brez ostalih. To bi povzročilo Evropo dveh hitrosti, kjer bi nekatere zaostale države povzročale še večjo razpoko v Uniji v smislu prvo in drugo razrednih članov.

Vpliv ZDA na evropsko integracijo je bolj privržen k širitvi kot poglobljanju. To potrjuje tudi njihova uradna politika podpore članstvu v Uniji srednje in vzhodno evropskih držav ter Turčije. Vloga Turčije je na tem mestu še posebej pomembna, ker bi pri morebitnem članstvu precej upočasnila globinsko – politični razvoj EU.

3.2.1. Države v tranziciji

Ko govorimo o državah v tranziciji ali tranzicijskih državah, mislimo na države, ki so v prehodnem obdobju prešle iz enega sistema v drugi. Ta pojem bom v nalogi predvsem uporabljal za postsocialistične države, katere so ob koncu hladne vojne naenkrat ponovno pridobile neodvisnost od SZ, potrebovale pa so kar nekaj časa (ali pa ga tudi trenutno potrebujejo), da bi utrdili demokratične in tržno ekonomske vrednote v svojih političnih sistemih in državnih ureditvah.⁶

Evropo je skozi drugo polovico dvajsetega stoletja razdelila železna zavesa in dve nasprotujoči si ideologiji. Po koncu hladne vojne so se sicer države z bivšo komunistično ureditvijo spremenile iz ljudskih- v demokratične republike, niso pa v nobenem primeru funkcionirale kot njihove zahodne sosede z dolgoletno demokratično politično kulturo. Belorusija, Bolgarija, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Moldavija, Poljska, Romunija, Slovaška, Ukrajina tvorijo skupino držav, ki so med leti 1989 in 1992 uvedle tržno gospodarstvo in začele težko pot v smeri demokratizacije. Del teh držav je že dosegel relativno visoko raven demokratičnosti, kar je bilo tudi potrjeno s sprejemom v razne mednarodne »zahodne« organizacije. Na tem mestu bi še posebno izpostavil, da med pobudnike in zaščitnike demokracije lahko štejemo nadnacionalne integracije kot so zveza Nato in EU, mednarodne organizacije (mednarodni denarni sklad, svetovna banka), agencije (evropska banka za rekonstrukcijo in razvoj). S tem se je razmahnila raznovrstna zunanja podpora (gospodarska, finančna, politična, strokovno svetovalna ter njihove kombinacije) (Schmitter in Brouwer, 1999 v Hink-Hafner in Haček 2000: 18). Pomemben dejavnik pri demokratizaciji je tudi fizična oddaljenost od drugih, stabilnih demokracij. Oddaljene države težje izkoriščajo učinek »spill-overja« oziroma stabilnosti s strani zahodnoevropske demokracije za katere praviloma v nacionalnem interesu stabilnost sosednjih držav.

⁶ Na tem mestu se ne bom ukvarjal z državami bivše Jugoslavije, ker so značilnosti njihovega avtoritarnega režima bile precej drugačne od tistih ki so bile pod kontrolom SZ.

Robert A. Dahl navaja tri bistvene pogoje za izoblikovanje demokracije: 1. vojska in policija morata biti kontrolirani s strani izvoljenih uradnikov; 2. zaupanje v demokracijo ter politična kultura; 3. odsotnost demokraciji nasprotujoče tuje sile. Hkrati pa Dahl navaja še dva pogoja ki sta ugodna za utrjevanje demokracije: moderno tržno gospodarstvo in družba; ter šibek subkulturni pluralizem (Dahl 1998: 147).

Vse države v tranziciji se v večji ali manjši meri soočajo z institucionalnimi težavami, ker niso pripravljene na zahteve tekmovalnega okolja tržnega gospodarstva. Lahko bi rekli, da je to velikokrat glavni vzrok neuspešnosti. Slabe institucije namreč slabo nadzorujejo izvrševanje pravnega reda, to pa je pogosto izhodiščna točka za vse t.i. »zrušene države«. S tem je tesno povezana tudi stopnja ekonomske blaginje države, ker so revne demokracije tudi krhke demokracije (Huntington 1991 v Hink-Hafner in Haček 2000: 29). Na predavanjih profesorja ekonomije Dr. Peter Boettke, George Mason-ove univerze, ki sem se ga udeležil leta 2002 v Pragi so nam natančno predstavili, da so za utrjevanje demokracije nujni t.i. (3 p's: property, prices, profit/loss). Lastništva, pri katerih mislimo na jasno določene lastniške pravice, ki imajo svojo lastno ceno na trgu na podlagi sposobnosti posameznika ustvarjajo zaslužek ali izgubo. Dr. Boettke je tudi povedal, da tri »p« potem ustvarjajo t.i. (3 i's: incentives, information, innovation). Spodbuda za posameznika, da se udeležuje tržnega procesa zaradi vizije možnosti zaslužka. Iz tega izhaja tudi potreba po informacijah, da bi lažje in učinkoviteje usmerjal svoje produkcijske faktorje. Pri tem pa bo zaradi številčnosti akterjev tržnega gospodarstva zmagal le tisti posameznik ali ekonomski akter, ki lahko uvede še svoje inovacijske sposobnosti, ki vodijo ekonomijo in tehnični razvoj naprej. Pika na i tega predavanja pa je bilo, da vse te dimenzije nikoli ne bodo učinkovito delovale, če v ozadju ne obstaja trdna, decentralizirana institucija, ki bi zagotavljala izvajanje pravil iger. Najpomembnejše pravilo pa je varovanje posameznikove lastniške pravice tako fizične kot ne-fizične. Posamezniki, ki izkušenj z tranzicijo in z njihovimi težavami nikoli niso imeli, so si težko predstavljali veliki šok, ki ga je povzročila ogromna sprememba in zmeda v teh državah. Vakuum, ki je nastal v vrednotah in razmišljanju, je povzročil »kapitalizem džungle« v katerem so v skoraj pravem pomenu besede zavladali fizično močnejši in bogatejši. Slabo plačani državni uradniki so bili izpostavljeni korupciji in klientelizmu. Pristop do informacij je bil oviran in dostopen le posameznikom z določenimi »zvezami«. Vse to je razdelilo družbo na zelo bogate in zelo revne in zadušilo srednji razred, ki predstavlja osnovo vsake demokracije. Tudi A. Židan (v Hink-Hafner in Haček 2000: 283) opozarja na pomen prevladujočih vrednot in pravi, da je demokracija kot vrednota pomembna v politični socializaciji za soudeležbo pri delovanju stabilnega demokratičnega sistema.

Večina teh držav, zlasti pa tiste, ki so bile v interesni sferi zahodne Evrope in ZDA so videle svojo prihodnost v lokalnih gospodarskih in varnostnih mednarodnih organizacijah, ki imajo demokratično ureditev. Prizadevanje za članstvo v Natu ter v EU je izredno motiviralo in pomagalo tranzicijskim državam, da najdejo politično voljo in poskušajo preoblikovati svojo politično kulturo. Za izvedbo tega pa so ponavadi potrebne cele generacije. Investicije s strani bogatih zahodnih držav v obliki t.i. Tujih neposrednih investicij (TNI) so prispevale k modernizaciji gospodarstva, k izobraževanju prebivalstva ter ustvarjanju delovnih mest, kar je vse pripomoglo k dvigu povpraševanja ter življenjskega standarda v teh državah.

»Za oblikovanje politične demokracije zadostuje šest mesecev, za uvajanje tržne ekonomije je potrebno šest let, za uveljavitev vloge civilne družbe, katera je ključnega pomena pri oblikovanju svobodne družbe in trdne demokracije, pa lahko govorimo šele po šestih desetletjih. V tem smislu so nove demokracije post-socialističnih držav resnično mlade demokracije.« (Daherndorf 1990 v Hink-Hafner in Haček 2000: 40).

Lahko bi naštel še več dejavnikov, ki so nujno potrebni za demokratizacijo in za prehodno obdobje. Cilj moje analize pa se osredotoča predvsem na zunanje (mednarodne) nevladne ter vladne akterje, ki so s posrednimi in neposrednimi dejanji pripomogli na dolgi rok k uspešni tranziciji teh držav. Sicer post-socialistične države niso dobile neposredne finančne pomoči, kot ga je Marshallov načrt ponudil povojni Evropi, a so vseeno razvoj srednjeevropskih držav (posebej Madžarske, Češke, Slovaške, Poljske) v obliki regionalnih in medregionalnih projektov na območju teh držav podprle evropske in severnoameriške fundacije v obdobju 1989-1994. Ta podpora je znašala okrog 450 milijonov ameriških dolarjev. Usmerjena je bila predvsem v krepitev demokracije ter virov institucionalizacije civilne družbe, zlasti nevladnih organizacij na področju izobraževanja, okoljevarstva in človekovih pravic. Učinke te pomoči tujih fundacij je težko meriti, prevladuje pa mnenje, da so veliko prispevale v prehodnem obdobju teh držav (Quigley 1997 v Hink-Hafner in Haček 2000: 298).

4. VPLIV ZDA NA EVROPSKO INTEGRACIJO

Ameriška politična elita je vedno z veliko pozornostjo spremljala razvoj stare celine in še posebej njeno idealistično pot do integracije. Imena kot Dean Acheson⁷ in John Foster Dulles⁸ so veliko pomenila v odnosih med staro in novo celino.

V 1950-ih in 1960-ih letih je aktivna podpora evropskim integracijam s strani ZDA veliko pripomogla k ustanovitvi Evropske skupnosti. Njihov medsebojni odnos se je sčasoma izenačil tako, da gledajo drug na drugega kot na enakovrednega partnerja. Pri tem o prihodnosti Evrope odločajo sami Evropejci na podlagi svojih interesov. Amerika pa s svoje strani namesto, da bi igrala vlogo voditelja ali bogatega strica pristaja na vlogo naklonjenega svetovalca. Tega so se držale vse ameriške administracije od konca druge svetovne vojne naprej. Več ameriških predsednikov je izjavilo, da je Evropska integracija v skladu z ameriškimi interesi, ker imajo ZDA večje ekonomske in politične koristi od integrirane kot razdrobljene Evropske unije (Calingaert 1996: 191). Pri tem je potrebno biti previden in se zavedati, da ZDA vodijo zelo diplomatsko politiko s tem, da ne izvajajo pritiska, temveč samo podpirajo Evropsko integracijo. To pa verjetno tudi s stališča previdnosti v odnosu do iz dneva v dan bolj samozavestne a še vedno ne dovolj močne potencialne velesile. Ta bi namreč lahko interpretirala namige »hipersile« kot zvite in sumljive, ter se obrnila celo v nasprotno smer, kar pa ne bi bilo v skladu z interesi in vizijami ZDA.

Določena mera razhajanja med ZDA in Evropo je sicer ponovno opazna od dogodkov 11. septembra 2001, ko so Američani drastično spremenili svoj odnos do ostalega sveta. Do tedaj je Amerika spretno kontrolirala proti-ameriška čustva v Evropi s tem, da je poskušala izolirati svojega največjega evropskega izzivalca, Francijo od njenih trenutnih partnerjev (Velika Britanija med leti 1956 in 1962 oziroma Nemčija med leti 1963 in 1973). S tem je sicer upočasnila integracijsko proceduro, dosegla pa je obvladovanje proti-ameriških čustev znotraj rastoče evropske skupnosti. Sedaj pa to funkcijo lahko namesto nje izvaja cela skupina novih držav v EU-25. Zaradi skupnih pogledov na evropsko in svetovno politiko z ameriškimi te države nekateri tudi označujejo za »trojanske konje« v EU (Serfaty 2003: 3).

⁷ Dean Gooderham Acheson (1893 - 1971) je bil diplomat in ameriški zunanji minister (Secretary of State) od 1949 do 1953. Pripomogel je k oblikovanju Trumanove doktrine in Marshallovega načrta ter pomagal pri ustanovitvi Nata. Leta 1970 je prejel Pulizerjevo nagrado za zgodovino.

⁸ John Foster Dulles (1888 - 1959) je bil diplomat in ameriški zunanji minister (Secretary of State) od 1953 do 1959 in načrtovalec ameriške zunanje politike hladne vojne.

Ameriške interese bi lahko bolj kritično interpretiral pri vprašanju združene Evrope iz dveh aspektov. Prva tendenca kaže na to, da se ZDA želijo odmakniti iz svetovnih žarišč in predati pomembnejšo vlogo Evropi na temelju delitve bremene. S tega stališča je v strateškem interesu ZDA, da bi Evropa postala združena tudi na politični ravni in s tem bolj samozavestna in odgovorna pri varnostnih vprašanjih po svetu.

Druga tendenca pa namiguje v točno nasprotno smer. Po koncu druge svetovne vojne so ZDA želele končno zagotoviti mir na stari celini, iz katere so velikokrat prihajali konflikti, ki bi lahko ogrozili ameriške interese. Interes ZDA kot svetovne sile z nadvlado je bil – in je še danes – da se nikjer na svetu, vključno z Evropo, ne bi izoblikovale močne konkurenčne sile, ki bi ZDA lahko postavile v nekdanje obstoječe ravnovesje bipolarnega sveta. Iz tega vidika, so se ZDA čez zgodovino aktivno zavzemale, da bi Evropa postala ekonomsko združena a politično zdrobljena. (Layne 2003).

Strahovi Amerike, da bi Evropa pridobila večjo samozavest in apetit za dosego vloge svetovne sile so se prvič izkazali leta 1956 s Sueško krizo. Takrat se je namreč izoblikovala pri zahodno evropskih državah ideja, da je potrebno ravnotežje nasproti ZDA. 6. novembra 1956 v Parizu sredi Suezke krize in nemirov na Madžarskem, sta se srečala nemški kancler Konrad Adenauer in francoski premier Guy Mollet z namenom oblikovanja t.i. Tretje Sile proti Ameriki. Pod vodstvom Harolda Macmillana je Velika Britanija zavračala, da bi postala član Tretje Sile in se je raje obrnila k Washingtonu s svojim »posebnim odnosom«, kar je za nekaj časa upočasnilo to novo politično voljo. V 60-ih letih je francoski predsednik Charles de Gaulle izpostavil kot glavni cilj Francije pridobivanje neodvisne nuklearne sposobnosti, in izgradnjo zahodno evropskega pola okrog francosko-nemške osi. Tako prizadevanje so Američani videli kot novo grožnjo njihovim interesom in vlogi svetovnega hegemonu. ZDA z predsednikom Kennedyjem so hitro prepoznale De Gaulleov izziv in so ukrepale, da bi obdržale ključno vlogo v Evropi. Zagrozile so Nemčiji, da bodo umaknile ključno pomembno vojaško prisotnost iz zahodne Nemčije, če Bundestag ne izpolni preambule pogodbe z izjavo, da so stiki Bonna z ZDA in Nato važnejši od tistih s Parizom. To je pripomoglo k predčasni upokojitvi Adenauerja in imenovanju novega, bolj Ameriki privrženega, kanclerja Ludwiga Erharda (Layne 2003).

Po štiridesetih letih Francija in Nemčija spet poskušata vzpostaviti protiutež Ameriki. Le-ta pa s svoje strani z dvosmiselno politiko ukrepa proti takšni obliki aspiracij. Washington še naprej vztraja, da namesto Sil za hitro posredovanje Evropejci rajši okrepijo evropski steber severno atlantskega zavezništva z osredotočenjem na t.i. »soft powers« in delitev vlog pri skupno izvedeni politiki.

Politična združitev Unije tako ostaja del ameriške politike v Evropi, kar je razvidno tudi iz prizadevanja Washingtona za širitev EU tudi na Turčijo, ki bi skupaj s »trojanskimi konji« srednje in vzhodne Evrope še bolj zakomplicirala harmonizacijo skupne politike EU.

4.1. DO KONCA HLADNE VOJNE

Marshallov načrt za obnovo povojne Evrope je bil vsekakor prva in najočitnejša manifestacija ameriškega vpliva na evropsko združevanje. Bil je del t.i. Trumanove doktrine, ki je imela za cilj braniti »mehki trebuh« Evrope. Pri tem sta pri oblikovanju današnje Evrope pomembna dva bistvena učinka. Načrt je gospodarsko razcepil zahod od vzhoda in postavil ZDA v vlogo katalizatorja za dodatne integracijske postopke v zahodni Evropi. (Magyarics 2003: 44)

Povojna Evropa je bila v dramatičnih okoliščinah. Zrušeno gospodarstvo, infrastruktura ter brezposelnost so narekovali popolno odvisnost od pomoči Amerike. Prispevki iz tujine so se hitro končali in je zaradi slabe oskrbe z živilskimi in drugimi potrebščinami celi Evropi grozila humanitarna katastrofa. Gospodarske težave so se zrcalile tudi v političnih težavah. Namreč, kritično pomanjkanje blaga je ogrožalo legitimnost obstoječe politične ureditve, kar je potrdil naraščajoč vpliv levice v Franciji in Italiji.

Rešitev je bila v rokah ZDA, ki so s svojim ohranjenim močnim gospodarstvom lahko nudile ključno pomoč za zagon proizvodnje v evropski industriji. Na začetku so z Interim European Act-om iz leta 1946 in 1947 začeli deliti pomoč in kredite za določene evropske države na bilateralni osnovi. A se je hitro pokazalo, da tak način razporejanja ni primeren, saj je povzročil s strani mednarodnega javnega mnenja nepriljubljenost ter sum, da ZDA uporabljajo to pomoč za pospešitev svojega imperialističnega vpliva, ter da s tem onemogočajo sodelovanje med državami prejemnicami pomoči.

S to zavestjo je ameriški zunanji minister, George Marshall 5. junija 1947 na Harvardski univerzi predstavil svojo idejo o evropskem okrevanju. Njegova ideja je bila institucionalizirana v European Recovery Program-u (ERP), ki je danes znan kot Marshallov načrt.⁹ Ameriška zunanja politika se je s tem na področju evropske rekonstrukcije spremenila. Namesto individualne pomoči se je izoblikovala skupna politika, ki je temeljila na sodelovanju med evropskimi narodi ter na njihovem sporazumevanju pri delitvi sredstev. Tako je Marshallov plan postal več kot trenutno zdravilo za krizo 1946-47. Bil pa je tudi

⁹ George Marshall je za svoja prizadevanja leta 1953 prejel Nobelovo nagrado za mir (Losoncz 2002: 29).

dolgoročni načrt, ki je predvideval oblikovanje novih struktur ter novih mehanizmov za sodelovanje.

ZDA so ponudile udeležbo v programu tudi za centralno-vzhodne evropske države, ki so bile pod nadzorom SZ, a zaradi nasprotujočih si interesov, je slednja ponudbo zavrnila in prepovedala udeležbo svojih satelitov. Evropa se je s tem začela deliti na gospodarski ravni in to je tudi potrdila nastajajoča železna zavesa (Losoncz 2002: 31).

Bistvo Marshallovega načrta je bilo, da prošnjo po njem izkažejo posamezne države same. S tem v zvezi so ustanovili tudi Organizacijo za evropsko ekonomsko sodelovanje (OEEC), katere glavna naloga je bila distribucija sredstev ter spodbujanje trgovanja in podpiranje gospodarske stabilnosti in rasti. Med leti 1948 in 1953 so ZDA ponudile 12.8 milijard dolarjev pomoči, kar je znašalo 1.2 odstotka letnega ameriškega BDP-ja. Devetdeset odstotkov pomoči so predstavljala nepovratna denarna sredstva ter kritje stroškov za transport blaga. Krediti pa so predstavljali preostalih deset odstotkov. Države prejemnice so sredstva uporabile za uvoz blaga večinoma iz Združenih držav, kar je močno prispevalo tudi k ameriški gospodarski rasti ter tesnejšemu zavezovanju evropskega trga. Skupni evropski BDP se je povečal za 32 odstotkov, kmetijska proizvodnja pa za 11 odstotkov v primerjavi s predvojnimi podatki. Marshallov načrt je tudi umiril pomanjkanje zaloga dolarjev ter izboljšal zlate in valutne rezerve zahodno evropskih držav (Losoncz 2002: 31). Velik uspeh načrta je bil pričakovan, saj je večina držav prejemnic pomoči imela dobre, zanesljive temelje pred vojno kot so razvito gospodarstvo, poljedelstvo, težka industrija ter kvalificirana delovna sila. Marshallov načrt je tako pripomogel k razcepitvi Evrope na »vzhod in zahod«. Tudi v primeru podpore srednjevzhodno evropskim državam, le-te verjetno ne bi dosegle isto raven zaradi njihovega zaostanka pri omenjenih kriterijih.

S koncem Marshallovega načrta ni prišlo do razpuščanja OEEC, ampak se je ta leta 1960 preoblikovala v Organizacijo za evropsko sodelovanje in razvoj (OECD), v kateri sta našli mesto tudi ZDA in Kanada (Losoncz 2002: 31).

Pomemben politični učinek se je pokazal v tem, da se je po izteku pomoči kapitalistični sistem v zahodni Evropi utrdil. Izboljšanje življenjskega standarda in vsesplošni razvoj sta zožila manevrski prostor za levico. Gospodarska rast v teh državah je pospešila pozitivne kriterije za nastajanje Washingtonske pogodbe iz leta 1949, izkušnje v sodelovanju pri izgradnji Evrope pa so bile koristne tudi za politično in vojaško sodelovanje v Natu. Američani so pokazali svojo »zvestobo« Evropi tudi z odpiranjem ameriškega obrambnega dežnika nad zahodno Evropo v obliki Severno atlantskega zavezništva, pred tem pa s

vzpostavitevijo zračnega mostu z Berlinom celo za ceno morebitnega vojaškega konflikta. Gospodarstvo zahodne Evrope se je s vsemi temi ukrepi spet postavilo na svoje noge, z delno spodbudo s strani Amerike pa se je začela tudi evropska integracijska pot (Magyarics 2003: 45).

Prisotnost ameriških sil na evropskem ozemlju je v veliki meri prispevala k današnji obliki svetovne ureditve. Tekom hladne vojne so ZDA imele mnogo višje vojaške izdatke kot zahodna Evropa, ki ni želela slediti Washingtonu pri povišanju le-teh. Učinki so vidni tudi danes. Varnost zahodne Evrope je postala odvisna od prisotnosti ameriških vojaških sil, tem primerno pa se je povečala tudi moč vpliva Amerike na Evropo. Z leti je tako Evropa postala »gospodarski velikan« in »vojaški škrat«, medtem pa so ZDA postale tako »gospodarski velikan« kot tudi »vojaški mega-velikan« (Magyarics 2003: 45).

V zadnjih šestdesetih letih so zahodni Evropejci spodkopali svojo srednjeročno, mogoče pa tudi dolgoročno sposobnost za uveljavljanje lastnih interesov po svetu, s tem da so namenile prekomerno pozornost kratkoročnim gospodarskim interesom. Temu so prispevale tudi ZDA, ki so kot povabljeni velesila razvajale Evropo, ki se sedaj z težavami sooča z novimi vojaškimi izzivi 21. stoletja.

4.2. VPLIV NA CENTRALNO IN VZHODNO EVROPSKE DRŽAVE

Eden največjih korakov v procesu evropske integracije je bilo vprašanje statusa in odnosa do ponovno neodvisnih držav centralne in vzhodne Evrope. Tako s strani zahodne Evrope kot s strani novink, je obstajalo soglasje da je njihova prihodnost skupna. Po spremembi predhodnih komunističnih režimov, so bile vse evropske države soglasne, da bi integracija vzhodno in srednje evropskih držav v Evropsko unijo prispevala k stabilnosti in napredku cele Evrope (Calingaert 1996: 189). Tako se je po dolгих pogajanjih prvega maja 2004 Evropski uniji uradno priključilo osem držav z nekdanjo komunistično ureditvijo (obenem pa še Malta in grški del Cipra).

Združene države so po koncu hladne vojne območje centralne in vzhodne Evrope smatrale za interesno sfero držav Evropske unije. Hkrati so hitro prepoznale politični in ekonomski deficit in so zavzele aktivno vlogo pri spodbujanju ostalih evropskih držav za pospeševanje integracijskih procesov v regiji (Calingaert 1996: 182). V prehodnem obdobju so se ZDA uradno vmešavale le s posrednimi sredstvi. Primer bivše Jugoslavije je bil eden redkih izjem, ki je tudi povzročil veliko nesporazumov med stranema, ker so ZDA pričakovale od

evropskih držav, da bodo prevzele vodilno vlogo pri reševanju državljanske vojne. Nesposobnost reševanja balkanske krize zaradi različnih interesov evropskih držav je pokazala politični deficit EU in spodbudila oblikovanje evropske varnostne in obrambne identitete (EVOI).

Vpliv na nekdanje komunistične države se je izvajal prek ponujene vizije članstva v mednarodnih organizacijah. Za doseg tega cilja pa so te države morale izvesti vrsto reform in strukturnih sprememb. V tem kontekstu je tudi zavezanost demokraciji postala pogoj za članstvo v celi vrsti zahodno usmerjenih mednarodnih organizacij, pa tudi ključni element širitve zveze Nato na srednjo in vzhodno Evropo (Grizold 1999: 5). Poleg tega organizacija Nato zahteva še od vseh novih članic reformo vojske in modernizacijo vojaške opreme (z ameriškim Nato kompatibilnim orožjem).

Glavna ovira pri doseganju višje stopnje demokratičnosti, je bila nesposobnost uveljavitve prava. ZDA so na tem področju ponudile pomoč v smislu usposabljanja in izobraževanja kadrov policijskih in kriminalističnih enot. V Budimpešti so leta 1994 ustanovili izpostavo akademije FBI (Federal Bureau of Investigation) z imenom ILEA (International Law Enforcement Academy), ki je bila tekom mnogih let odgovorna za kvalitetno usposabljanja policijskih kadrov iz cele regije. Pri izobraževanju bi lahko omenil še veliko število fundacij in štipendijskih skladov, (Soros, Fulbright, TFAS, Freedom scholars itd.), prek katerih so mnogi pridobili višjo izobrazbo na vrsti ameriških ustanov in se potem vrnili nazaj v matične države ter zasedli pomembne funkcije v državni administraciji. Lojalnost teh funkcionarjev do Amerike je pomemben faktor vpliva, kar se tiče oblikovanja uradne politike te države ali pa tihega lobiranja v njej.

Lahko bi celo opisal, da je Amerika prispevala k vzpostavitvi nove elite v državah centralne in vzhodne Evrope, ki bo na srednji rok pridobila pomemben položaj tako v javnem kot v privatnem sektorju. Takšna posredna politika ZDA je pomembna iz dveh razlogov. Prvič, novo ustvarjene elite bodo imele pro-ameriška čustva pri odločitvah in bodo pokazale večje razumevanje ameriških interesov. Kot drugo, v notranje političnem življenju novih demokracij obstaja nevarnost prebujanja t.i. kriptofašizma oz. ultra nacionalističnih sil, ki bi lahko pridobile večjo politično moč s populistično proti-levičarsko propagando (Kovrig 2002: 71). V interesu ZDA je, da v teh državah zavladajo sredinsko-desne (proti-komunistične) stranke, ki podpirajo deregulirano, liberalno tržno gospodarstvo. Takšna želja izvira iz dejstva, da je levica v veliki meri sestavljena od članov bivšega komunističnega režima. Hkrati je desnica preveč nacionalistična. Novo ustvarjena elita, bi imela že vnaprej

indoktrinirano politično kulturo, ki je primerna za moderno, liberalno, pro-ameriško tržno gospodarstvo.

4.2.1. Trojanski konji

Medtem, ko glavni akterji evropskih integracij, predvsem Francija in Nemčija, poskušajo spraviti Evropo pod en klobuk, obstaja nevarnost, da bi lahko države, ki so se nedavno pridružile Uniji, pokazale večjo zvestobo Ameriki kot Evropi, ki ji pripadajo. Ameriški obrambni minister Donald Rumsfeld je tradicionalne skeptike do ameriške politike in sicer Francijo in Nemčijo označil kot predstavnike »stare Evrope« in jih postavil nasproti »nove Evrope«, ki jo sestavljajo nekatere novinke in ki sledijo in podpirajo ZDA pri soočanju z varnostnimi izzivi po svetu (The Economist b. 2003: 33).

Proti-ameriške tendence v evropskih državah so posebej opazne tam, kjer so na oblasti levičarske vlade. V državah centralne in vzhodne Evrope pa imajo mnoge najbolj pro-ameriško nastrojene države na oblasti post komunistične, levičarske stranke. Poljska in Romunija sta državi z največjim številom prebivalcev iz te skupine, ki gojijo tudi najmočnejša pro-ameriška »čustva«. Paradoksalno se sliši, da prav te države, ki so bile skoraj 45 let pod vplivom proti-ameriške propagande, sedaj postajajo najbolj zvesti zavezniki ameriške politike (Sikorski 2003).

Razlog za tako stanje izvira iz časov hladne vojne, kjer so največjo psihološko in materialno podporo uporabi proti SZ namenile ZDA, prek sredstev svoje propagandne politike, kot so Radio Free Europe, Fulbrightove štipendije, pop kultura in politika Ronalda Regana (1911 - 2004). Za vzhodne Evropejce je Busheva križarska politika po svetu bolj sprejemljiva, saj jim je še v spominu, da so tudi sami bili del pro-demokratske kampanje. Ljudje iz centralne in vzhodne Evrope imajo občutek, da so skupaj z ZDA premagali SZ. Tako večina teh ljudi čuti še danes veliko hvaležnost, ki je zaenkrat močnejša od novih pro-evropskih čustev. Amerika je za njih simbol svobode in ponovnega pridobivanja neodvisnosti. Mnogi priseljenci v ZDA so bili sprejeti odprtih rok v »novi svet« in so realizirali svoje »ameriške sanje«. Po padcu berlinskega zidu so ti ljudje odigrali pomembno vlogo investitorjev v tranzicijskih državah. Ne glede na to, da danes tri-četrt tujih naložb v centralne in vzhodno evropske države prihaja iz EU ostaja v spominu, da so takoj po hladni vojni največje zanimanje pokazala ameriška

podjetja, ki so dala začetni zagon za ekonomije tranzicijskih držav (The Economist e. 2003: 31).

Po drugi strani pa je Evropa od samega začetka pokazala skeptičnost in nesprejemanje. Dolgi in zapleteni postopki priključitve v EU so se zdeli mnogim »vzhodnjakom« nepotrebni. Priključitev pa je za njih hkrati simbolizirala ponovno izgubo težko pridobljene neodvisnosti. Arogantno in ponižujoče obnašanje »zahodnjakov« do »revnih vzhodnjakov« in tudi izkušnje ponižanosti pri schengenskih mejah so slabo vplivali na priljubljenost zahodnih Evropejcev v teh državah, ki so izredno občutljive na imperialistično obravnavo, s katero so se soočali v bivšem sistemu. Tudi izjava francoskega predsednika Jacquesa Chiraca o molčanju držav EU kandidat v zvezi z francosko-nemškim nasprotovanjem ZDA, je bila zelo žaljiva in kritično sprejeta od mnogih (The Economist f. 2003: 4).

Konec koncev obstaja tiha in za nekatere žaljiva hipoteza, da so mnogi zahodni Evropejci gledali na konec hladne vojne kot na neudoben pojav, ki bi naenkrat sprostil do takrat zvezane roke revnejših sosedov z vzhoda. Tako so tudi Maastrichtsko pogodbo videli kot zahodno evropski klub, ki je na nek način ponovno razdelil staro celino. To najbolje ponazarja stavek iz članka R. Sikorskega v časopisu Natinal Review: »Obstaja sum, da se imajo zahodno Evropejci za nekaj boljšega samo zato, ker so imeli srečo, da so preživeli hladno vojno na strani, ki je bila »osvobojena« s tanki, ki so nosili belo zvezdico namesto rdeče« (Sikorski 2003).

Medtem ko usklajevanje zunanje politike vse bolj usmerja centralno in vzhodno evropske države k Franciji in Nemčiji, so pri varnostnih vprašanjih te države še zmeraj bolj pod vplivom Amerike in Nata. Večino nove vojaške opreme so priskrbeli od ZDA ne glede na morebitne boljše ponudbe evropskih proizvajalcev. Poljska je na primer sklenila pogodbo za nakup lovcev F-16 od ZDA v vrednosti 3.5 milijarde ameriških dolarjev, kar je največja vojaška investicija v bivšem Varšavskem paktu. To je povzročilo veliko nevšečnosti pri ponudniku Mirage 2000 prav tako pa tudi ponudniku švedskega Gripena, ki sta interpretirala odločitev Poljakov kot politično dejanje (The Economist e. 2003: 30).

Koncept Trojanskega konja ni nov pojem v evropski politiki. V 60-ih letih je to ime bilo namenjeno Veliki Britaniji zaradi njenih »posebnih odnosov« z Ameriko. Takšna politika je Britance drago stala. Namreč De Gaulleova Francija je celo dvakrat, in sicer leta 1963 in 1967, uporabila veto na prošnjo Velike Britanije za pridružitvev Evropski skupnosti, zaradi njenih prekomernih čez-atlantskih simpatij (Sikorski 2003).

Dejstvo je, da bo širitev EU ojačala glas držav, ki niso preplavljene s proti-ameriškimi čustvi. Tako bo Francija morala najti nov način, da obdrži svojo vodilno vlogo pri izrivanju ZDA iz Evrope. Poskus za to bi lahko bila tudi, na francosko spodbudo - hitro sprejeta, Evropska Ustava, ki jo pri sprejetju v Bruslju 18. junija 2004, zdaj čaka ratifikacija s strani držav članic. Z Ustavo bo EU postala pravna oseba ter bo pridobila skupno zunanjo in varnostno politiko, ki bo zahtevala od držav članic dejavno in brez zadržkov podpirano skupno politiko v duhu lojalnosti in vzajemne solidarnosti (Ustava za Evropo 2003: 171). S tem bi odkrite pro-ameriške manifestacije centralno in vzhodno evropskih trojanskih konj, kot je bila Vilniuska deklaracija, bile končane ali manj izrazite.

4.3. VPRAŠANJE TURČIJE

Potem, ko je Mustafa Kemal Atatürk v prvi polovici 20. stoletja nanovo definiral nacionalno, politično, versko in kulturno identiteto svoje države, je začel izvajati tudi nove ekonomske reforme. Modernizacija je z roko v roki hodila s prevzemanjem zahodnjaškega značaja, ki je postal tudi simbol modernizacije (Huntington 1998/1996: 232). Po drugi svetovni vojni se je Turčija še bolj prizadevala za približevanje zahodu s preoblikovano notranjo in aktivnejšo zunanjo politiko. Leta 1952 je postala članica Nata, kar je s seboj prineslo ogromno materialne in nematerialne pomoči s strani ZDA in evropskih držav. Turčija je takrat imela pomembno varovalno funkcijo pred sovjetsko ekspanzijo.

Po hladni vojni se je turška elita še naprej prizadevala, da bi Turčija ostala v zahodnih in evropskih krogih, a proces približevanja je zaostajal. Paradokсна situacija, v kateri se je Turčija znašla, ji je dala vedeti, da je bilo njeno začasno in navidezno približevanje le produkt hladne vojne. Ključna vloga Turčije pri varovanju meje s SZ je bila izrabljena. Njena nova vloga se bolj osredotoča na odvrčanje nevarnosti z vzhoda. Takšna vloga se je potrdila tudi v času Zalivske vojne, z zaprtjem cevi z nafto iz Iraka, ki je prečkala njeno ozemlje, ter z dovoljevanjem uporabe svojih letališč ameriškim vojaškim letalom (Huntington 1998/1996: 236).

Od začetka osemdesetih let je glavni politični cilj Turčije postalo pridobivanje prostora v evropski integraciji. Za članstvo v Evropski skupnosti je prvič zaprosila aprila 1987. A se še danes niso začela pridružitvena pogajanja ne glede na to, da je na pritisk EU Turčija pospešila in uspešno izvedla reforme na političnem, ekonomskem in institucionalnem področju (Dervi 2003: 5).

Zavezanost k zahodu ni bila poceni za Turke in je za dolga leta povzročila politične in javnomnenjske nemire, preganjanja in kritike s strani islamskih organizacij in držav. Utrpela je tudi zastoj pri ekonomski rasti zaradi uvedenega embarga za sosednji Irak s strani OZN.

Konec hladne vojne je pripeljal s sabo spremembe tako v družbi kot v gospodarstvu, ker je postavil v ospredje vprašanje nacionalne identitete in etnične samozavesti. Na vse nove izzive je ljudstvu odgovor ponujala fundamentalistična religija. Nasprotovanje zahodu se je z izgubo vizije priključitve EU ter pretekom časa le okrepilo. Turki živeči v tujini so postali vse bolj občutljivi na negativne izkušnje, ki so jih doživljali, to pa je nadalje spodbujalo islamska čustva (Huntington 1998/1996: 232). Izostanek podpore Nemčije pri prošnji Turčije za članstvo v EU ter zavrnitev uporabe petega člena v Nato pri morebitnem napadu na turško ozemlje sta bili kaplja čez rob (The Australian d. 2003: 11).

Brez prave alternative, pahnjena na rob med dvema civilizacijama, se je Turčija po evropskih neuspehih usmerila proti vzhodu ter začela navezovati pomembne stike z Azerbajdžanom ter z drugimi srednje azijskimi državami s turškimi koreninami, kot so Uzbekistan, Turkmenistan, Kazahstan in Kirgistan. Pri teh državah je Turčija odigrala pomembno vlogo s ponujanjem alternative radikalnemu islamizmu, ki je kot vplivni faktor prodiral iz sosednjih islamskih držav. Turčija se je tem državam predstavila kot moderna, sekularna, demokratična država z razvitim tržnim gospodarstvom. S tem je ponudila alternativo v obliki »turškega modela« namesto ruskega in islamskega vpliva. Na ta način bi lahko s časom pridobila tudi večjo kredibilnost v očeh EU in morebiti odprla pot priključevanja EU.

Dolga leta je uradni argument evropskih voditeljev bil, da Turčija veliko zaostaja na gospodarskem področju ter pri spoštovanju človekovih pravic. A v zakulisju se tako Turki kot Evropejci strinjajo, da je glavni vzrok močno nasprotovanje Grkov in kar je še bolj pomembno, dejstvo, da je Turčija islamska država. Veliko ljudi v EU je mnenja, da turška kultura enostavno ne sodi v evropski kulturni okvir in da bi morebitno članstvo v EU povzročilo verižno prijavo drugih neevropskih držav kot so Maroko, Alžirija ali celo Izrael. Nekdanji predsednik Turgut Özal je v eni svojih izjav iz leta 1992 napovedal, da evropski voditelji sami priznavajo, da je Evropa »krščanski klub« in da je »Turčija preveč revna, preveč naseljena, preveč muslimanska, skratka preveč kulturno različna«. Tako se je med Turki začel pojavljati občutek, da zahodnjaki nočejo videti muslimanskih Turkov v Evropi (Huntington 1998/1996: 235).

Ponovno zbujanje islamske Turčije je dodatno okrepilo proti-zahodnjaška čustva, s čimer se spodkopavajo vizije turške elite o demokratični, sekularni državi. Prebujena islamska in nacionalistična čustva pa so tudi sami turški politiki sredi osemdesetih in devetdesetih let

izrabili v populistične namene. Veliko je stvari, ki preprečujejo, da bi Turčija postala prava evropska država, hkrati pa Turčija ni dovolj močna, da bi prevzela vodilno vlogo med drugimi državami s turško kulturo iz nekdanje SZ. V tej paradoksalni situaciji si je Turčija priborila mesto posrednika med kulturami in tako simbolizira nekakšen most za vzpostavitev dialoga med civilizacijami.

To je skladno tudi z ameriškimi cilji, ki temeljijo na demokratizaciji islamskega sveta, ter bi Turčija v tem primeru lahko igrala vlogo »poskusnega zajčka«, ki bi dokazal, da islam in demokracija lahko hodita z roko v roki.

Čeprav se, kot je že omenjano, Evropa zelo boji Turčije, obstaja na obeh straneh potreba po interakciji. Turčija rabi pozitivno povratno informacijo s strani Evrope za dokončno izvedbo reform na področjih institucionalne ureditve in spoštovanja človekovih pravic. Kot je na svojem predavanju v Ljubljani februarja 2004 povedal nekdanji zunanji minister Turčije, Yaşar Yakış, bi članstvo v EU Turčiji prineslo višji življenjski standard in blagostanje, Evropa pa bi dobila rešitev za demografsko problematiko staranja prebivalstva z 72 milijonskim turškim prebivalstvom katerega 32% je mlajših od 30 let. Najbolj pomemben dosežek pa bi bilo rušenje zidu med civilizacijami. Evropa bi lahko pokazala, da ni sovražna do islama in da EU ni samo elitni »krščanski klub«.

Za Evropo bi na varnostnem področju geopolitični položaj Turčije pomenil ustvarjanje popolnoma nove pozicije. S pomočjo Turčije bi namreč Evropa pridobila večji dostop in s tem večjo obvladljivost žarišč t.i. »hot spots« v regiji.

Druga možna razlaga ameriškega prizadevanja za članstvo Turčije v EU, bi lahko bila, da ZDA v združeni Evropi vidijo potencialnega konkurenta, z integracijo Turčije pa bi lahko prišlo do upočasnitve evropskega gospodarskega razvoja.

4.4. SEDANJI VPLIVI

Evropska unija ni enakovredna eni suvereni vladi, ampak je sui generis mešanica delegirane pristojnosti različnih skupnih organov, s soglasno odločitveno proceduro, ki poslabša sposobnost skupnega odločanja in možnost izpeljave uspešnih ukrepov. Zaradi tega Evropa ne govori z enim glasom ter z njene strani ne obstaja enotni sogovornik (Calingaert 1996: 196).

Tekom let je ameriška vlada preučevala, kako pospešiti sodelovanje ter napredovanje pri skupnih projektih z zapleteno administracijsko strukturo evropskih institucij. Nekateri menijo,

da so glavni sogovorniki in središče pozornosti ZDA posamezne države članice EU, ker so predstavljene preko Sveta evropske unije (Svet ministrov), ki je tudi končni razsodnik. Drugi pa so spet stališča, da bi se ZDA morale bolj koncentrirati na Evropsko komisijo, ker ima ta posebno, osrednjo vlogo pri vsaki dejavnosti Unije. S tem da ZDA uradno namenjajo večjo pozornost temu organu, posredno zvišujejo tudi njegovo pomembnost, ustrezno ameriškim interesom. Še en argument v prid temu stališču je, da je politika Komisije velikokrat v skladu z ameriški interesi, kar je posebno pomembno zaradi njenega vpliva na politiko EU. Najočitnejši primer je trgovinska politika, pri kateri na splošno Komisija predstavlja val liberalizacije z mehčanjem zaščitne politike posamezne države članice. Vendar pa so pristojnosti Komisije dokaj omejene ter zaenkrat še nima prisilne moči pri ukrepanju zoper kršitelje dogovorov. S tem da pridobiva mandat od držav članic pa nima veliko manevrskega prostora v pravosodnih in notranjih zadevah, kjer bi bile ZDA najbolj zainteresirane za sodelovanje (Calingaert 1996: 197).

Glede na to Američani poskušajo preko bilateralnih odnosov izvesti največji vpliv na državo, ki v določenem trenutku predseduje Sveta EU. Seveda so pri tem nekatere države bolj naklonjene Ameriki kot druge, negativna plat tega pa je, da se rotacija predsednika Sveta zaenkrat še dogaja na vsakih šest mesecev, kar je skromen čas za izvajanje slehernega projekta.

V proces evropske zakonodaje so vpletene vse tri glavne institucije Unije (Komisija EU, Svet EU in Parlament EU). ZDA lahko vplivajo na zakonodajne procedure v EU prek Komisije, kjer se oblikujejo predlogi zakonov. Podoben je tudi vpliv na Evropski Parlament, še posebej na področjih, kjer veljajo postopki skupnih odločitev. Na koncu pa zadnjo besedo o novem zakonu le ima Svet ministrov, zato je Svet pomembnejša točka za zvezo, ki ji ZDA preda svoje poglede prek bilateralne interakcije s posameznimi državami Unije (Calingaert 1996: 198).

Pri CFSP (Skupni zunanji in varnostni politiki) je glavni sogovornik ZDA zlasti tista država, ki v določenem trenutku predseduje Svetu EU. Od sprejetja amsterdamske pogodbe pa se ZDA rade dogovarjajo in navezujejo stike s predstavnikom CFSP (v tem trenutku bivši generalni sekretar Nata, Javier Solana).

Ne glede na to, da si Amerika aktivno išče primerne sogovornika z Evropsko unijo, so njeni interesi velikokrat najbolj zagotovljeni, ko se dogovarja na ravni posameznih držav. Namreč pri nekaterih občutljivih primerih se celo države Unije, ki so posamezno že od nekdaj tradicionalni privrženci ZDA skrivajo za obvezujočimi določili in skupno politiko EU, ko ne morejo ali preprosto nočejo popustiti pritiskom velesile (Serfaty 2003: 2). Na tem mestu

nastane paradokсна situacija, ker bi po eni strani ZDA lahko veliko pripomogle k izoblikovanju močnega zaveznika v obliki EU, z zanesljivimi institucijami in kredibilnostjo, po drugi strani pa zaenkrat še ne morejo predvideti, kako bi v določenih primerih takšna EU vplivala na tradicionalne ameriške zaveznike znotraj EU. Tukaj lahko navedem primer Velike Britanije, ki se velikokrat obnaša kot črna ovca s svojim skepticizmom in brezpogojno vdanostjo ZDA ali pa primer Nemčije, nekdanje privrženke ZDA, ki je na spodbudo Francije začela gojiti velike ambicije na Evropski celini.

V Ameriki se po nedavnih dogodkih na Bližnjem vzhodu in ob dejstvu širjenja in s tem »čedalje večje Unije« krepí bojazen, da bi EU kot nov relevanten faktor svetovne politične scene postala vse bolj tekmovalna in sovražna do »ameriških« vrednot (Gedmin in dr. 2002).

Zato bi lahko postalo v ameriškem nacionalnem interesu izoblikovanje take atlantske sestave, v kateri bi EU bolj in bolj izgubljala nadvlado v Evropi. Po tem scenariju je možno, da bi se politika spodbujanja »integracije« s strani ameriškega zunanjega ministrstva spremenila v podpiranje decentralizirane, deregulirane Evrope različnih narodov s prostim trgovom. Hkrati poteka še dodatno približevanje v bilateralnih odnosih z »evropskimi prijatelji«, kot so Velika Britanija, vzhodnoevropske države, Italija in Španija. V ta kontekst sodi tudi ojačanje že obstoječe transatlantske institucije, kot je Nato, s silami za hitro posredovanje ter izoblikovanje novih institucij - sklenitev novega čez-atlantskega svobodo trgovinskega območja (TAFTA) (Gedmin in dr. 2002).

Mnogi znanstveniki, med njimi tudi Robert Kagan, poudarjajo, da Evropa ni mogla izvesti integracije na politični ravni zaradi prisotnosti ameriških vojaških sil, ki so prevzele vlogo varovanja evropske države pod ameriškim poveljstvom. Konec hladne vojne in s tem odsotnost grožnje v obliki SZ, bi lahko upravičil zahteve za umik teh sil in prenehanje obstoja Nata. Namesto tega pa je bila na ameriško spodbudo organizacija nanovo definirana in ojačana z razširjenim članstvom.

Sedanji znaki kažejo tudi na to, da Amerika poskuša znotraj Evrope vzpostaviti protiutež za francosko-nemška hegemonistična prizadevanja. Tako lahko po vojni v Iraku opazimo »dvojno zadrževanje« v čez-atlantskih odnosih v Evropi, in sicer s strani Francije in Nemčije (z možno podporo Rusije), ki predstavljajo »staro Evropo«, z željo podreti ameriška globalna hegemonistična prizadevanja na eni strani, na drugi strani pa s strani ZDA, ki s svojimi privrženci »nove Evrope« oziroma državami centralne in vzhodne Evrope, ki želijo ustaviti francosko-nemške aspiracije po Evropskem kontinentu (Layne 2003).

5. SKUPNI IZZIVI XXI. STOLETJA

Prvi in mogoče največji izziv na obeh straneh Atlantika je ustavitev razpoke v evro-atlantskih odnosih. Razpoka se je dejansko začela leta 1956, s Sueško krizo, dobila pa je nov zagon z namenom Washingtona, da bi odstranili Saddama Husseina in njegovo »morebitno« orožje za množično uničevanje. Spremembe v svetu, ki so se zgodile po terorističnih napadih 11. septembra 2001, so ZDA izkoristile kot izgovor za prevzem vodstva pri oblikovanju novega svetovnega reda. ZDA so pri tem nudile pomembno mesto partnerki s skupnimi vrednotami - Evropi, ki pa zaenkrat samo neodločno in skeptično opazuje iz ozadja. Le nekatere države EU so se odločile za bolj konkretno delovanje. Razlaga pa je verjetno v tem, da v času definiranja nacionalnih prioritet, groženj, novih izzivov oziroma oblikovanja zunanje in obrambne politike, postaja jasno da Evropa in ZDA ne igrata v istem ritmu (Kagan 2002: 55). Proti-ameriška čustva v Evropi, ki se v veliki meri hranijo iz stereotipov ameriškega življenjskega značaja in enostranskega političnega delovanja, so posredno ustvarila proti-evropska čustva v ZDA. Le-ta so privedla do pogleda na Evropo kot na oviro za ameriške interese, protekcionističnega diskriminatorja v liberalni ekonomiji in izdajalca. To se še posebej nanaša na Francijo, ki jo velikokrat vidijo kot glavno pobudnico proti-ameriških čustev. Vse to je za nedoločen čas zastripilo uspešen dialog na obeh straneh Atlantika. Od tega, kako hitro in učinkovito bosta znali ZDA in v prihodnosti vse bolj združena Evropa rešiti skupne nevšečnosti, bo odvisna tudi učinkovitost in uspešnost soočanja z drugimi faktorji, ki ogrožajo varnost v globalnem svetu.

Univerzalni značaj ekonomske globalizacije je, da povzroča neenakost znotraj mednarodnega sistema. Ljudje, ki so brez osnovnih sredstev za preživetje so nagnjeni iskanju sprememb, ki pa so pogosto nasilne. Izguba določene strateške industrije zaradi potrebe po cenejši delovni sili in dostopa do naravnih virov po prosti ekonomski zakonitosti lahko povzroča vse večjo neenakost v družbah ter destabilizacijo cele strateške regije, ki končno postavi pod vprašaj celoten svetovni red (Jackson in Sørensen 1999: 206-212).

Združene države in EU sta vodilna faktorja v procesu globalizacije, kar pomeni da njihove institucije in ekonomija vodijo trende in smernice razvoja, ki jim potem cel svet sledi. S tega stališča imata tako ZDA kot Evropa izjemno odgovornost pri reševanju mednarodnih izzivov. Da ne bi nastala igra z ničelno vsoto, skupni izzivi kličejo po skupnih rešitvah.

5.1. IZZIVI

Izzivi s katerimi se soočamo danes, tako varnostni kot ekonomski, demografski ali ekološki se manifestirajo v grožnji, na katero odgovarjajo akterji mednarodnega sistema z političnim delovanjem, posamezno ali preko mednarodnih ustanov. Pri tem je treba upoštevati dimenzijo časa. Namreč ti izzivi lahko postanejo grožnja kratko-, srednje- ali celo dolgoročno, te grožnje in z njimi povezane situacije pa so medsebojno odvisne in učinkujejo druge na drugo oziroma se lahko prelivajo druga v drugo, kar vodi v eskalacijo grožnje (A. Grizold 1999: 12).

5.1.1. Varnostni izzivi

Po koncu hladne vojne varnostni izzivi niso več vezani samo na geografski položaj. Nove anomalije družbe, ki grozijo mirnemu razvoju in blaginji demokratične družbe, se bolj hranijo iz individualnih dejanj majhne skupine ljudi, ki se niso več sposobni nacionalno identificirati. Poslabševalni dejavnik pri tem je še to, da moderna tehnologija in od tega čedalje bolj odvisen svet omogočata večjo učinkovitost za takšne skupine ljudi, da svoje politično delovanje izvedejo na nedemokratičen način.

Sodobni mednarodni terorizem, s katerim se po 11. septembru 2001 vse bolj soočajo ZDA, po 11. marcu 2004 pa tudi Evropa, postaja vse močnejši povezovalni dejavnik med obema stranema Atlantika. S tem je tesno povezana proliferacija orožja za množično uničevanje kot enega možnih sredstev v rokah teroristov oz. voditeljev nedemokratičnih režimov.

Drugi izziv za obe predstavljajo t.i. »zrušene države« (failed states), ki se vse pogosteje pojavljajo. Države, ki so po hladni vojni naenkrat pridobile neodvisnost niso mogle dovolj hitro izoblikovati močne institucije, ki bi lahko zagotovile njihov demokratični razvoj, stabilnost in blaginjo. Notranji vojaški udari ali pa izbruh državljske vojne so pripomogli k grozljivi situaciji humanitarne katastrofe in genocida. Razen tega, da te države ogrožajo varnost svojih sosedov, so postale idealni teren urjenja za teroristične skupine v boju proti zahodnemu svetu. Preprečevanje rušenja državnih institucij ter podpora demokratičnosti teh držav, po Fukuyamini definiciji »state-building«, je odgovornost zahodnega sveta, oz. glavnih predstavnikov le-tega, in sicer ZDA in Evrope (Fukuyama 2004: 120).

Varnostni izzivi so zelo podobni, če ne identični pri obeh. Razlika je le v odzivih in v stopnji ogroženosti. ZDA so na splošno manj občutljive na geografsko bližino in bolj globalno iščejo in ukrepajo proti anomalijam, ki bi lahko posredno ali neposredno učinkovale na njihovo

varnost. Pri tem so, kot se je že velikokrat izkazalo bolj nagnjene uporabi ostrejših političnih in celo vojaških ukrepov za preventivo. Evropa pa je bolj občutljiva na geografsko bližino in je usmerjena na reševanje problematike, ki se je neposredno tiče, predvsem z ekonomskimi ukrepi (Calingaert 1996: 193).

5.1.2. Ekonomski izzivi

Nekateri liberalistični teoretiki so verjeli, da bodo interesi kapitalistov pri prosti trgovini in na tujih trgih spodbujali svetovni mir: ko se bodo tudi revne države razvile na kapitalistični način, bodo tudi te prav tako prispevale k izgradnji miroljubnejšega svetovnega reda. Drugi liberalisti in še posebno marksisti in drugi radikalci pa so dolgo zatrjevali, da so kapitalistične države nagnjene k še posebno agresivni zunanji politiki, da bi izvajali politični ali gospodarski nadzor nad manjšimi ali šibkejšimi državami v imperialističnem slogu (Rousett in Starr 1992: 293).

Države EU imajo na podlagi medsebojnih ekonomskih odnosov prost pretok kapitala, blaga in delovne sile, ki temelji na liberalnem tržnem gospodarstvu. Državne regulacije obstajajo še vedno le pri strateško pomembnih panogah, kot je na primer subvencioniranje kmetov v obliki skupne kmetijske politike (CAP – Common Agricultural Policy), ali varovanje jeklarske industrije z novimi protekcionističnimi carinami. Tako EU, kot ZDA svoje trge varujeta s posebnimi tarifami za tretje države, pri določenih panogah pa regulirajo tudi proizvodnjo. Vse to zelo slabo vpliva na razvoj držav tretjega sveta, posebej Afrike in Bližnjega vzhoda, ki imajo zaradi te varovalne politike izgube v višini več milijard dolarjev na leto. Kot primer bi omenil leta 2002 sprejet zakonski osnutek o kmetijstvu v ameriškem Kongresu, ki je močno povečal subvencije za domače proizvajalce. Afriška država Mali, vsako leto dobi približno 37 milijon dolarjev podpore od ameriške agencije za mednarodni razvoj (U.S. Agency for International Development), hkrati pa beleži približno 43 milijonov dolarjev izgube samo pri svoji bombažni industriji zaradi tega novega zakona (Fukuyama 2004: 107). Takšni ukrepi povzročajo igro z ničelno vsoto in prispevajo k razdelitvi sveta na vse bogatejše na eni in vse revnejše na drugi strani. Ta revščina neposredno povzroča druge anomalije, ki ima posledice povsod v globalnem svetu, ne pa samo tam, kjer se te anomalije pojavijo.

5.1.3. Demografski izzivi

Vse bolj očitno postaja, da, se prebivalstvo Evrope stara in v primeru, da ne pride do pomembnega priliva sveže, relativno mlade delovne sile, grozi demografska, ali pa natančneje katastrofa v skladih za pokojnine. Stari ljudje namreč zaradi boljšega življenjskega standarda živijo dlje časa in bremenijo zdravstveni sistem, ki je po evropski socialni tradiciji financiran iz državnega proračuna.

OECD ocenjuje, da bi EU v naslednjih 25 letih rabila 35 milijonov imigrantov, da lahko obdrži število prebivalcev na enaki ravni kot je bilo leta 1995 ter še dodatnih 150 milijonov do konca 2025, če želi vzdrževati sedanje razmerje med aktivno delovno silo in upokojenimi. Nadalje predvidevajo, da bodo do leta 2030 upokojenci stali 5.5 odstotka bruto domačega proizvoda (BDP) za Britance, 13.5 odstotka za Francoze, 16.5 odstotka za Nemce in 20.3 odstotka za Italijane (Ista ocena za Združene države znaša 6.6 odstotka.) (Brzezinski 2000).

Na drugi strani demografske problematike stojijo točno imigranti. Glavni vir evropskih imigrantov predstavljajo severno afriške in bližnje vzhodne države. Na podlagi neke skandinavske statistične raziskave je 40 odstotkov tistih, ki so v socialnem skrbstvu, imigrantov. Pri tem pa trditev, da so vsi, ki so v socialnem skrbstvu, teroristi, ne drži. Res pa je, da so bili vsi teroristi v Evropi v socialnem skrbstvu dlje časa, medtem, ko so živeli v radikalnem getu nekega velenesta in razen načrtovanja džihada niso počeli nič drugega (Gedmin in dr. 2002).

Prepoznavanje te problematike je prisotno tudi pri poskusu Turčije za pridobitev statusa kandidatke za članstvo v Uniji. Turško članstvo bi namreč rešilo probleme Evrope na demografski ravni, povzročilo pa bi tudi mnoge anomalije glede na to, da bi s tem Turčija postala najbolj zastopana država znotraj EU institucij takoj za Nemčijo. To dejstvo pa je zelo moteče za nekatere stare člane Unije. Notranja politika držav, ki se v največji meri soočajo s problemom islamskih imigrantov pa nakazuje, da se je Evropa sprijaznila z mislijo, da bo prej ali slej tudi Turčija članica EU-ja. Na to kaže politika Francije, ki je prepovedala nošenje rut za muslimanske deklice v javnih šolah, ali odlok, ki je bil sprejet na Nizozemskem, z limitiranjem izdaje dovoljenj za stalno prebivališče imigrantom, ki pa so tudi v tej državi večinoma islamske vere. V to smer kaže tudi politika Nemčije, ki je uvedla strogi izpit o poznavanju državne ureditve in nemškega jezika za vse imigrante, ki želijo pridobiti dovoljenje za stalno bivanje. Vsi ti ukrepi kažejo na obupani poskus asimilacije islamske manjšine znotraj večine z rahljanjem njihove kulturne identitete, ki bi v slabšem primeru

lahko ušla nadzoru in jo usmerila v radikalno smer, če bi Turčija postala polnopravna članica EU.

5.1.4. Ekološki izzivi

Svet, ki se razvija z velikimi koraki, postaja vedno manjši za zadovoljevanje potreb vseh. Prekomerna poraba energije, izčrpanje naravnih virov, onesnaževanje vode, zraka in vesolja ni tako zaznavna kratko- ali srednjeročno kot dolgoročno. Ker so te grožnje bolj izziv prihodnosti, ekološki problemi se mnogokrat zanemarjajo in se jih ne jemlje resno. Odličen primer za to je Kyotski protokol o globalnem segrevanju, ki ga ne glede na politično voljo in prepoznavanje grožnje od strani predlagateljev, niso resno obravnavali niti v ZDA, ki so ga zapustile, niti evropske države med katerimi niti ena še ni ratificirala sporazuma.

Bitka za preostanek naravnih virov postaja očitno eden glavnih faktorjev, ki vplivajo na oblikovanje politike veselil. Medtem pa države tretjega sveta, ki ostajajo izven delitve ključnih naravnih dobrin, vse bolj zaostajajo v razvoju in se s tem pogloblja neenakost v svetu.

Načela doseženega razvoja (sustainable development) bi morala igrati ključno vlogo pri standardizaciji črpanja naravnih virov ter industrijske dejavnosti.

Čeprav so v liberalni ekonomiji državne regulacije nedobrodošle in velikokrat tudi s slabimi učinki, vseeno verjamem, da je v interesu celotnega človeštva, da bi države z največjim deležem onesnaževanja morale biti kontrolirane preko politike mednarodnih organizacij oziroma pogodb. Moderna družba zahodnega sveta bi lahko bila bolj samozavestna pri tem, ker bodo slabe učinke dolgoročno čutile prav one zaradi višjega življenjskega standarda in bodo tako zahtevale čisto pitno vodo ter zrak bolj kot ostale države.

5.2. EVRO-ATLANTSKI ODNOSI V PRIHODNOSTI

Čez-atlantske razpoke ne bo enostavno hitro popraviti. Medtem, ko je s strani ZDA opaziti pripravljenost za vse tesnejše sodelovanje (burden sharing), v Evropi naraščajo tendence, ki vodijo v drugo smer. Zaradi zgodovinskih razlogov Francozi, podobno pa tudi Britanci, čutijo širše nacionalno poslanstvo po svetu. V nasprotju s tem, ostale evropske države nimajo občutka, da bi bile njihove politične institucije primerni univerzalni vzorec ostalemu svetu.

Večina jih je celo mnenja, da imajo njihove institucije manjšo legitimnosti kot mednarodne organizacije (Fukuyama 2004: 114). Francozi verjamejo, da Evropska unija mora držati skupaj in s tem uravnovesiti položaj Amerike ali pa jim celo nasprotovati. Medtem pa Britanci verjamejo, da bi Evropa in Amerika morali oblikovati svet skupaj. Katera izmed dveh opcij bo zmagala, bo morda usodno za čez-atlantske odnose. Vsekakor bo velik vpliv na to imel tudi izid sedanje iraške krize (The Economist c. 2003: 36).

Evropa je relativno močna na vseh področjih razen vojaškega, zaradi česar ZDA ne bodo upoštevale Evrope kot resnega globalnega partnerja, vse dokler ne pride do spremembe vojaške moči Evrope. Po drugi strani pa je opazno, da ZDA kljub vojaških moči niso sposobne nositi odgovornost za rekonstrukcijo in ureditev razmer na kriznih žariščih po svetu. Namreč izključna vojaška sila ni zadostna za stabilnost. V tem kontekstu ne bo lahko ustvariti pogoje za komplementarnost v čezatlantskih odnosih, ki bi bila več kot enostavna delitev dela ali dodelitev naloge neki koaliciji držav (Serfaty 2003: 3). Pri svetovni promociji demokracije, vladavine prava in spoštovanja človekovih pravic je pomembno razumeti, da sta trenutno vojaška moč in oblast nad določenim ljudstvom le začasni in ne služita imperialističnim namenom v starem pomenu besede. Argument, da je Evropa bolj sposobna razviti t.i. mehko moč »soft power« kot je recimo ustanovitev institucij v zrušenih državah, je le delni uspeh brez vojaške sposobnosti, oziroma trde moči, saj se ponovna izgradnja držav dogaja ponavadi v bolj oddaljenih, nevarnih in neorganiziranih območjih sveta (Fukuyama 2004: 121). Zaradi tega bi za pridobitev pomembnejše vloge pri varovanju svetovnega reda poleg Amerike tudi Evropa morala več sredstev proračuna nameniti vojaški opremi. ZDA so leta 2001 namenile skoraj 60 milijard dolarjev za nabavo vojaške opreme v nasprotju z EU-15, ki je za isti namen odštela le 27 milijard dolarjev (The Economist g. 2003: 27).

Soočanje s svetovnimi izzivi je lahko uspešno le, če obstaja enotnost med ZDA in EU, to pa ni možno brez večje enotnosti znotraj EU, kjer bi države članice morale zapolniti luknje, iz katerih kaplja ven bistvena politična volja. Tak položaj je po svoje paradoksalen, ker ZDA želijo po eni strani, da bi Evropa postala vojaško močnejša z CFSP, hkrati pa ne želijo imeti samozavestnega tekmeca na mednarodnem prizorišču.

Zato še vedno lahko pričakujemo, da bodo ZDA imele aktivno vlogo pri varnostnih vprašanjih Evrope, ker je to v službi širjenja globalnih političnih, ekonomskih in vojaških interesov ZDA. Pri tem obstaja na strani Amerike politična volja, da se tudi Evropa vključi z enotno zunanjo politiko in tako prevzame velik del bremena, vsaj kar se tiče varovanja svojega ozemlja. Od tega bi ZDA imele tako koristi kot stroške. Na tak način bi se namreč sprostili določeni oportunistni stroški zaenkrat namenjeni varovanju Evrope. Evropa bi se

lahko v prihodnosti tudi bolj pogumno ukvarjala z vojaškimi operacijami, vsaj tistimi, ki so neposredno v njenem interesu ali pa v katere se ZDA nočejo vmešavati. Na drugi strani pa obstaja bojazen popuščanja učinkovitosti v zavezništvu Nato, s čimer bi se zmanjšal ameriški vpliv na Evropo. Kakšne posledice bi to imelo za čez-atlantske odnose, v katerih bi prišlo v poštev tudi morebitno razpuščanje Nata, pa si je zaenkrat težko predstavljati (Calingaert 1996: 184).

Novi izzivi in nove naloge bodo z razširjeno EU-25 osrednje vprašanje, okrog katerega se bodo te morale z večjo pripravljenostjo na kompromis soočati, če želijo ohraniti homogenost EU. V zadnjem času se opaža tudi nova tendenca, da se pozornost ZDA počasi odmika od evropskih notranjih zadev in se usmerja proti dogajanju na Bližnjem Vzhodu, Evropa pa je medtem obrnjena k lastni notranji dinamiki. Opaziti je tudi, da sta ZDA in Evropa vedno manj zainteresirani za staro partnerstvo, ker so se »strateški cilji atlantskega zavezništva premaknili od stabilizacije Evrope k obvladovanju globalizacije.« (Lorenci 2004: 5).

Novo stoletje je pripeljalo s sabo nove izzive globaliziranega sveta, ki bodo zahtevali nov in intenziven dialog med ZDA in EU. Tako so ZDA že od dogodkov 11. septembra 2001 na prvo mesto dialoga postavile boj proti terorizmu, čemur so sledila dejanja kot je podpis sporazuma med ZDA in EUROPOL-om decembra 2002, ki se razvija naprej postopoma v tesnejše pravosodno sodelovanje s ciljem možne izmenjave obveščevalnih podatkov ter izročitve teroristov (US and Europe 2002: 8). Po terorističnih napadih na vlake v Madridu 11. marca 2004 je pričakovati, da se bo politična volja usmerila k boljšemu sodelovanju z ZDA s strani EU, še posebej, če bi države članice uspele uskladiti med sabo sodelovanje na pravosodnem področju in s tem uspele ojačati tretji steber EU. To je nujno potrebno za uspešen protiteroristični boj, saj bi na tem področju ameriške obveščevalne službe lahko hitreje in natančneje pridobile in procesirale pridobljene informacije kot v primeru, da bi jih morale same nabrati iz 25-ih različnih virov v bilateralnih odnosih.

S prepoznavanjem skupnih izzivov in groženj, dialog med ZDA in EU postaja čedalje bolj zrel. Medsebojno spoštovanje in volja za kompromis so se pokazali na srečanjih (celo štirikrat v mesecu juniju 2004) med voditelji atlantske regije. Manifestacije te nove politične volje na obeh straneh Atlantika kažejo na to, da so čez-atlantski odnosi še vedno zelo dinamičen pojav, ki je poleg pomembnosti za Američane in Evropejce vsaj tako odločilen za razvoj in prihodnost ostalih držav sveta.

6. ZAKLJUČEK

Prva hipoteza, da je strateški varnostni interes ZDA, da bi Evropa postala združena in enotna tudi na politični ravni, se je le deloma potrdila. Opazil sem namreč, da ZDA vodijo dvosmiselno politiko, glede integracije Evrope. Na eni strani uradno želijo, da bi Evropa postala združena ne samo na ekonomski temveč tudi na politični ravni. Na tak način bi na podlagi »delitve bremena« (burden sharing) lahko pozvali Evropo k prevzemu večje odgovornosti pri vprašanjih svetovne politike. Iz zornega kota ZDA je največja ovira za to pomanjkanje vojaških sposobnosti s strani EU. Po drugi strani pa si ZDA ne želijo, da bi morebitni dvig vojaških izdatkov Evrope šel na račun kohezivnosti Nata. Interpretiral bi, da se ZDA zavzemajo za izoblikovanje skupne funkcionalne zunanje in varnostne politike Evrope, pri čemer bi Nato - in v njem ZDA – še zmeraj igrali vodilno vlogo pri varnostnih vprašanjih. Druga stran medalje pa je, da so ZDA bile največji zagovornik širitve EU tako na centralno in vzhodno evropske države kot na Turčijo. Kot sem omenil v nalogi bi zaradi konflikta horizontalnih in vertikalnih integracijskih procedur širitev šla na račun poglobljanja politike EU. Iz tega je razvidno, da je prioriteta ZDA stabilizacija vzhodno evropskega območja z pristopom Uniji, prej kot doseganje enotnosti na politični ravni EU.

ZDA bodo tako pozitivno gledale na integracijske procese v Evropi, na gospodarski kot tudi na politični ravni, le dokler EU ne bo začela gojiti konkurenčnih ali celo hegemonističnih ambicij, ki bi ogrožale vodilni položaj Združenih držav v svetu. Strah pred tem potrjuje mojo **drugo hipotezo**, ki pravi da se bo vpliv Združenih držav Amerike na evropsko politiko še bolj povečal s širitvijo Evropske Unije na srednje in vzhodno evropske države. Kljub temu da bi medsebojni odnosi držav članic znotraj EU morali imeti demokratično zasnovo, obstajajo določene države, ki imajo podobno »velike« ambicije v Evropi, kot ZDA v svetu. Francija ter v manjši meri Nemčija sta predstavnici realistične politične volje tako, da preko lastne hegemonije znotraj Evrope poskušata postaviti EU za protiutež ZDA v svetovni politiki.

Države centralne in vzhodne Evrope so nedavno končale svojo tranzicijsko pot »nazaj« v Evropo. Zaradi njihovih pro-ameriških čustev in politike jim mnogi očitajo vlogo »trojanskih konj« znotraj evropskih političnih mehanizmov. Bistvo tega je, da te države predstavljajo pro-ameriški princip znotraj evropskih političnih struktur, in bi na tak način lahko poskušale usmeriti evropsko politiko v smeri ameriških interesov.

Moja **tretja hipoteza** predvideva, da bo skupna varnostna identiteta Evrope podobna varnostni identiteti Združenih držav Amerike. Potrditev te hipoteze argumentiram s tem, da so tako ZDA kot države EU danes glavni predstavniki »zahodnjaške« civilizacije, ki v veliki

meri oblikuje novo (post hladno-vojsko) svetovno podobo. Ta vloga prinaša s sabo mnoge potencialne grožnje ter odgovornosti. Tako bodo grožnje v obliki mednarodnega terorizma, proliferacije orožja za množično uničevanje, destabilizacijski učinki s strani »zrušenih držav« itn. prizadevale tako EU kot ZDA. Rad bi na tem mestu poudaril, da se kljub dejstvu prioritetenega položaja teh groženj v politiki obeh, bodo odzivi in ukrepi zaenkrat bistveno razlikovali. Vsekakor pa obstajajo poskusi usklajevanja politike preko skupnih mednarodnih organizacij kot sta Nato in OSCE.

Zadnja hipoteza, ki zatrjuje, da Združene države Amerike po 11. septembru 2001 vodijo hegemonistično politiko, s ciljem razširitve norm in vrednot svoje družbe na ves svet, se je tudi potrdila. Ne glede na to, da Amerika že od konca druge svetovne vojne »izvaža demokracijo«, so po napadih na New York in Washington D.C. neo-konservativci še bolj uveljavili svoje vizije znotraj administracije G.W. Busha. Takšno vmešavanje v notranjo politiko drugih državah s ciljem podpiranja liberalno demokratične ureditve, dereguliranega tržnega gospodarstva ter spoštovanja človekovih pravic je postalo glavna značilnost ameriške zunanje politike. Za doseganje tega cilja ZDA uporabljajo mnoga, klasično hegemonistična dejanja kot so gospodarski ukrepi, izsiljevanja z grožnjo uporabe vojaške sile, nadaljevanje oborožitve z visoko tehnološkim orožjem, zanemarjanje svetovnega javnega mnenja vključno z obveznostmi, ki izhajajo iz članstva v mednarodnih organizacijah. Tako si ZDA dovolijo subjektivno interpretiranje mednarodnega prava, kar je tudi razvidno iz nove doktrine preventivnega napada na sovražnika še preden bi ta razvil sposobnosti oziroma potencialne na podlagi katerih bi predstavljal dejansko grožnjo.

Odgovor na vprašanje, kaj je dejansko vodilo ameriške zunanje politike, je v veliki meri odvisen od zornega kota. Tako nekateri – večinoma Evropejci – kritično označujejo Ameriko za velesilo, ki jo usmerjajo le njeni sebični interesi. Američani pa svojo državo vidijo kot edino možno rešitev za splošni mir in blagostanje ter jo označujejo za »deželo svobodnega« in »dom pogumnega« človeka, ki bi lahko bila vzor za ostali svet.

Iz liberalnega zornega kota je največji problem mednarodnih odnosov, kako uveljaviti zakone in pravila med akterji mednarodnega sistema, v katerem vse države – ne glede na kulturo – hočejo uveljaviti le svoje sebične interese. Zaradi tega je trenutna vloga Amerike v mednarodnih odnosih nepogrešljiva. Kot edina možna in sposobna velesila predstavlja moč, okrog katere se vrtijo ostale države. Pri tem so nekateri bližje, nekateri pa so bolj oddaljeni, vendar pa vpliv na vse ostaja. Ker se v tem trenutku ne obeta nastop kakšne druge velesile, ki bi lahko parirala ZDA na vseh področjih, vidim Ameriko kot uveljavitelja mednarodnega

prava ali kot svetovnega policaja, ki ga vodijo lastne norme in vrednote. Le-te so postavljene nad vse in niso kulturno pogojene, ter so v tem smislu primerne za vse. Amerika s tem poskuša dvigniti zavest drugih držav nad omejitve, ki ji postavljata vera in kultura. Poskuša na kognitivni in tudi na emotivni način indoktrinirati ljudi po svetu z neko novo ideologijo. Lahko bi rekli, da sledi totalitaristični dogmi na svetovnem nivoju, katere ideologija temelji na spoštovanju človekovih pravic, demokraciji in tržni ekonomiji. Njen cilj je, da ljudje sprejmejo te vrednote, ker meni, da so to edine vrednote, ki omogočajo sobivanje med tako različnimi kulturami. V primeru, da jim to uspe, bi lahko celo pričakovali oblikovanje Afganistana in Iraka kot demokratičnih islamskih republik. V takšni strategiji je še posebno pomembna vloga Turčije, ki bi kot velika in strateško pomembna muslimanska država v okviru Evropske unije prihodnosti dokazala pravilnost takega pristopa.

Vse manj ljudi bi bilo po tem principu pripravljenih za trgovanje z lastnim življenjem za uničevanje drugih v zameno za večno življenje. Seveda, nobene totalitaristične ideologije ni mogoče izpeljati po pravni poti. Vsaj na začetku je treba biti neusmiljen oblastnik in na ta način vsiliti novo dogmo množicam. Na to kaže tudi peta vrstica četrte kitice ameriške himne: »Then conquer we must, when our cause is just.« (Zmagati moramo, če imamo prav). V tem smislu bi lahko razumeli doktrino, da je v interesu človeštva, da sprejme vsiljeno politiko in s tem doseže mir in blagostanje.

Neustavljiv proces globalizacije je že dolgo časa prisoten v naših življenjih. Novi časi prinašajo dinamični svetovni red, ki vse hitreje spreminja naše okolje z negativnimi posledicami na življenje posameznikov posredno pa tudi posameznih držav in celotnega mednarodnega sistema. Vseeno pa brezkompromisni spopad z dobro znanimi »negativnimi« učinki globalizacije le zožuje prostor za mirno sobivanje. Odgovore na sodobne izzive tako ne gre iskati v nenehnem poudarjanju razlik pa tudi ne v vsiljevanju lastnega modela. Prihodnost čez-atlantskih odnosov zaradi vseh naštetih razlogov vidim predvsem v sodelovanju brez sprenevedanja v duhu medsebojnega spoštovanja, dopolnjevanja in vplivov med EU in ZDA, ki upoštevajo interese obeh strani, s tem pa tudi izvajajo pozitivni vpliv na ostali svet.

7. LITERATURA

7.1. Knjige in druge samostojne publikacije

- Babbitt, Irving (1979) *Democracy and Leadership*. Indianapolis: Liberty Fund
- Calingaert, Michael (1996) *Progress, prospects and US interests, European integration Revisited*. Colorado: West view Press.
- Dahl, Robert A. (1998) *On democracy*. New Haven in London: Yale University Press.
- Fink-Hafner, Danica in Haček, Miro ur. (2000) *Demokratski prehodi I. – Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fukuyama, Francis (2004) *State-building, Governance and world order in the 21st century*. Ithaca, New Yprk: Cornell University Press.
- Grizold, Anton (1999) *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hardt, Michael in Negri, Antonio (2000) *Empire*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Huntington, Samuel P. (1998/1996) *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, (The clash of civilizations and the remaking of world order)*. Budapest, Európa könyvkiadó.
- Jackson, Robert and Sørensen, Georg (1999) *Introduction to international relations*. New York etc.: Oxford university press.
- Laqueur, Walter (1999) *Il nuovo terrorismo Fanatismo e armi di distruzione di massa [Nov terorizem, Fanatizem in orožja za množično uničevanja]*. Milano: Casa Editrice Corbaccio s.r.l.
- Morgenthau, Hans J. (1968) *Politics among nations: The struggle for Power and Peace*. Forth edition. New York: Alfred A. Knopf Inc.
- Roussett, Bruce and Starr, Hanrey (1992) *Svetovna politika Izbira možnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Salvatore, Dominick (1998) *International Economics*. Sixth edition. Prentice-Hall nternational.
- Todd, Emmanuel (2002) *A birodalom után – Tanulmány az Amerikai rendszer széteséséről [po koncu imperija – Študij o razpadu ameriškega sistema]*. Budapest: AllPrint kiadó.
- Wiener, Jarrod ur. (1996) *The Transatlantic Relationship*. London: Macmillan Press ltd.
- (2001) *Slovenija v Evropski uniji*. Urad vlade za informiranje. Ljubljana: NUK.
- (2003) *Osutek pogodbe o Ustavi za Evropo*. Luksemburg: Evropska komisija, Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti.
- (2003) *Encyclopedia Britannica, Almanac 2003*. Chicago, London: Encyclopedia Britannica Inc.

7.2. Članki v zbornikih in drugih revijah

- Ash, Garton Timothy (2003) "America enemy of Europe". The New York Review of Books 2003 February 13. v Rubicon Történelmi folyóirat 2003/3-4. stran: 49-54.
- Bossuat, Gerard (2002) "Az európai identitás és az Egyesült Államok" [Identiteta Evrope ter Združene Države]. Rubicon Történelmi folyóirat 2002/9-10. stran: 72-75.
- Brzezinski, Zbigview (2000) "Living with a new Europe". The National interest, Summer.
- Dervi, Kemal (2003) "Kaj Turčija najbolj potrebuje«. Delo, 26.11:5.
- Fredericks, James (2003) "America's God-given role in the world: belief in a sacred mission drives US policy – Spiritual perspectives on America's role as a superpower – Book review". National Catholic review, 15.8.
- Gedmin, Jeffrey, Sullivan Andrew, Rauch, Jonathan, Steyn (2002) "Friends? Foes? Disconnected strangers? Europe and America over the next generation". American Enterprise, December.
- Heil, Péter (2003) "Quo vadis, Európa". Rubicon Történelmi folyóirat 2003/3-4. stran: 10-14.
- Horváth, Jenő (2003) "Az integráció kronológiája, 1945-2000" [Kronologija integracije, 1945-2000]. Rubicon Történelmi folyóirat 2003/3-4. stran: 35-37.
- Kagan, Robert (2002) "America and Europe, power and weakness". Policy Review 2002 June 2. v Rubicon Történelmi folyóirat 2003/3-4. stran: 55-69.
- Kagan, Robert (2003) "Of paradise and power: America and Europe in the new world order". New York: Knopf. Page 101.
- Kovrig, Bence (2002) "Az amerikai politika hatása Magyarországra" [Vplivi ameriške politike na Madžarsko]. Rubicon Történelmi folyóirat 2002/9-10. stran: 68-71.
- Layne, Christopher (2003) "America as European hegemon". The National review, Summer.
- Lorenci, Janko (2004) "Celini drsita narazen". Delo, 1.7:5.
- Losoncz, Miklós (2002) "A Marshall-terv" [Marshall-plan]. Rubicon Történelmi folyóirat 2002/9-10. stran: 28-31.
- Magyarics, Tamás (2003) "Amerika Európában, áldás vagy átok" [Amerika v Evropi, blagoslov ali prekletstvo]. Rubicon Történelmi folyóirat 2003/3-4. stran: 44-46.
- Palánkai, Tibor (2003) "Magyarország és a régió útja az unióba" [Pot Madžarske in njene regije v Uniji]. v Rubicon Történelmi folyóirat 2003/3-4. stran: 83-87.
- Ryn, Claes G. (2003) "The ideology of American empire". Orbis: A journal of world affairs, Summer Vol. 47, št. 3, stran: 383-397.
- Serfaty, Simon (2003) "EU-US Relations beyond Iraq: Setting the terms of compatibility". Euro-Focus, Vol. 9, št.3.
- Sikorski, Radek (2003) "East is best: America's friends in Europe, and what they understand". National Review, 4.7.
- (1999) "The mixed feelings of Europeans". The Economist a. 17.4:53.
- (2003) "Fear of America". The Economist b. 1.2:33.
- (2003) "From Suez to Baghdad". The Economist c. 22.3:36.
- (2003) "US way of European Trojan horses". The Australian d. 6.12:11.
- (2003) "We still rather like the Americans". The Economist e. 2.1. – 2.7: 30.
- (2003) "When east meets west, a survey on EU enlargement". The Economist f. 11.22:20.
- (2003) "Will a quarter of Euro-enthusiasts undermine NATO?". The Economist 3.5:27.

7.3. Viri na medmrežju

- (2002) “US and Europe: The Bush administration and transatlantic relations, Hearing before the Subcommittee on Europe of the Committee on International Relations, House of Representatives”, US Government printing office, Washington, D.C. http://www.house.gov/international_relations (25. marec 2004).
- Življenjepis Harvardske Univerze: http://www.ces.fas.harvard.edu/people/res_faculty/Hoffmann.html (1. avgusta 2004).
- USA Patriot Act: <http://www.house.gov/patriot.html> (15. Oktober 2003).